

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra primární pedagogiky

**ZÁJMOVÁ ČINNOST PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ
(S PŘIHLÉDNUTÍM K PODMÍNKÁM V ÚPLNÝCH
A NEÚPLNÝCH RODINÁCH)**

**LEISURE ACTIVITY PRESCHOOL CHILDREN
(TAKING ACCOUNT OF CONDITIONS IN FULL AND
SINGLE-PARENT FAMILIES)**

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Eva Opravilová, CSc.

Autor diplomové práce: Petra Čedíková

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: Březen 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením doc. PhDr. Evy Opravilové, CSc. V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

Praha, březen 2010

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Evě Opravilové, CSc za odborné vedení, cenné rady a ochotnou pomoc při zpracování diplomové práce, za její trpělivost a podporu. Dále děkuji všem rodičům dětí, kteří mi ochotně poskytli potřebné informace a učitelkám mateřských škol za spolupráci při výzkumu.

Děkuji svým blízkým, bez jejichž podpory a trpělivosti by tato práce nikdy nevznikla.

Anotace

Diplomová práce mapuje přístup rodin k zájmové činnosti dětí předškolního věku vzhledem k tomu, jaký je jejich sociální status, hodnotová životní orientace a výchovný styl. Zaměřuje se na rozdíly v přístupu a podmínkách v úplných a neúplných rodinách. Na základě závěrů výzkumu poukazuje na možnosti, jak může mateřská škola rodičům nabídnout odbornou pomoc a konzultace v zájmu dětí.

Klíčová slova: rodina, výchova, dítě, potřeba, zájmový kroužek, zájmová činnost

Annotation

Diploma thesis maps the access families to cosine the activities of preschool children according to chat their social status, value orientation and educational life style. Focuses on the differences in approach and in term sof komplete and incomplete families. Based on the findings of research points to the possitilities for kindergarten parents to offer advice and consultation in the interest of children.

Key words: family, education, child, need, pet ring, leisure activity

O B S A H :

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	
1. RODINA	8
1.1 Rodina a její funkce.....	8
1.2 Rodina a její funkce vůči dítěti	9
1.3 Hodnotová orientace rodiny	10
1.4 Krize a rozpad rodiny	11
1.5 Typy rodin	12
1.5.1 Rodina úplná.....	12
1.5.2 Rodina neúplná.....	13
1.6 Sociokulturní podmínky rodiny.....	14
1.6.1 Ekonomická situace	15
1.6.2 Sociální podmínky.....	15
1.6.3 Kulturní vlivy.....	16
2. VÝCHOVA V RODINĚ	17
2.1 Styly rodinné výchovy.....	17
2.1.1 Vliv výchovy na zájmovou činnost dítěte	19
3. DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	20
3.1 Motorický vývoj	21
3.2 Kognitivní vývoj	22
3.3 Sociální vývoj	24
4. DÍTĚ V ÚPLNÉ A NEÚPLNÉ RODINĚ	25
4.1 Dítě v úplné rodině.....	25
4.2 Dítě v neúplné rodině.....	26
5. POTŘEBY	28
5.1 Rozdělení potřeb	29
5.2 Naplňování potřeb z hlediska zájmové činnosti	36

6. ZÁJMOVÝ KROUŽEK, ZÁJMOVÁ ČINNOST, VOLNÝ ČAS	38
6.1 Formy zájmové činnosti	40
6.2 Obsahové dělení zájmové činnosti.....	40
7. OSOBNOSTNÍ ZŘETELE V PŘÍSTUPU K DÍTĚTI Z HLEDISKA	
ZÁJMOVÉ ČINNOSTI	42
8. VÝBĚR ZÁJMOVÉHO KROUŽKU	43
9. ZÁJMOVÉ KROUŽKY A MATEŘSKÁ ŠKOLA	47

PRAKTICKÁ ČÁST

10. PROBLEMATIKA VÝZKUMU	49
11. CÍLE VÝZKUMU.....	49
12. HYPOTÉZY.....	49
13. METODY	50
14. STANOVENÍ VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	50
15. VLASTNÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	51
15.1 Rozhovory.....	51
15.1.1 Rozbor rozhovorů.....	52
15.2 Dotazníky.....	61
15.2.1 Rozbor dotazníků.....	62
16. VÝSLEDKY A ZÁVĚRY VÝZKUMU	67
DISKUSE	71
ZÁVĚR	73
Seznam odborné literatury	75
Přílohy	

ÚVOD

Téma diplomové práce „Zájmová činnost předškolních dětí (s přihlédnutím k podmínkám v úplných a neúplných rodinách)“ jsem si vybrala na základě svých zkušeností se zájmovými kroužky ve své praxi. Z pohledu rodičů jsou zájmové kroužky nedílnou součástí života předškolního dítěte. Cílem mé práce bylo zjistit postoje rodičů ve dvou typech rodiny, srovnávat závislosti v podmínkách na vytváření prostoru pro zájmovou činnost předškolního dítěte a hledat faktory, které tyto vztahy ovlivňují.

V teoretické části jsem se zaměřila především na analýzu současné rodiny a jejího vztahu k zájmové činnosti dítěte předškolního věku. Pokusila jsem se objasnit pojmy volný čas, zájmová činnost, zájmový kroužek, co si lze pod těmito pojmy představit.

Ve vlastní praktické části jsem zjišťovala, jaké faktory se podílejí na výběru zájmového kroužku pro dítě předškolního věku v úplných a neúplných rodinách, zda rodiče mají přehled o skutečných potřebách dítěte z hlediska zájmové činnosti a zda je respektují, a zda je mateřská škola rodičům nápomocna z hlediska výběru zájmového kroužku pro dítě.

Na základě zjištěného jsem se pokusila navrhnout vhodné řešení této problematiky.

TEORETICKÁ ČÁST

1. RODINA

Definovat pojem rodina je nelehké v souvislosti s různými oblastmi užití tohoto pojmu a zároveň k hodnotám, které se mění s ohledem na kulturní a civilizační prostředí té dané společnosti. Nemůžeme tedy hovořit o jediném daném pojmu rodiny, spíše o variantách pojmu rodina, které se proměňují a jeho jednotlivých aspektech.

Rodina je chápána jako soužití rodičů a dětí, tedy minimálně dvougenerační skupina, která je trvalého charakteru a má pevné vztahy a vazby mezigenerační i vnitrogenerační solidarity. Rodina je také chápána jako sociální instituce, která je uznávána v každém kulturním prostředí. Téměř každá společnost je založena na modelu rodiny, který je tvořen rodiči, dětmi, eventuelně prarodiči a prokazuje se jako nejstabilnější. Pohled do minulosti nám ukazuje, že jakákoli snaha nahradit rodinu něčím jiným byla neúspěšná. Model rodiny, kterou tvoří pouze rodiče a svobodné děti, označujeme pojmem nukleární rodina.

Podle Hrušákové (1993) je rodina tradičním prostředím utváření a reprodukce sociálních vztahů, je institucí nezastupitelnou, i když proměnlivou. Je skupinou, v níž se přenášejí tradiční kulturní vzorce chování.

Pedagogický slovník uvádí, že rodina je nejstarší společenská instituce.

1.1 Rodina a její funkce

Podle Matouška (1993) rodinou rozumíme primární sociální skupinu a také společenskou instituci, která plní řadu funkcí.

❖ Funkce biologicko-reprodukční

- hlavní a nezastupitelná funkce rodiny ve společnosti
- má význam na rodinný život, nese s sebou přechod k rodičovství

❖ **Funkce socializační a edukační**

- zásadní výchovná funkce rodiny ve smyslu přípravy dítěte na život ve společnosti
- vytváření sociální jistoty, uspokojování potřeby domova, přináležitosti, integrace
- příprava dítěte na budoucí profesní a sociální funkce ve společnosti

❖ **Funkce sociálně-ekonomická**

- zabezpečení materiální existence členů rodiny
- zajišťování stravy

❖ **Funkce emocionální**

- vzájemná emocionální podpora jednotlivých členů rodiny

Funkce rodiny, zejména v oblasti socializace a vzdělávání, je chápána jako komplexní výchova dítěte tak, aby se z něj vyvinula sociálně-kulturní osobnost, která je hodnotově orientována. Osobnost, která je schopna žít plnohodnotný život. Rodina plní tuto funkci tak vytváří předpoklady pro zdravý fyzický a zároveň psychický vývoj dítěte.

1.2 Rodina a její funkce vůči dítěti

Každá rodina plní celou řadu funkcí i vůči dítěti. Podle Heluse (2001) můžeme rodinu dělit do několika kategorií na základě toho, jak plní své funkce vůči dítěti:

- ❖ **Rodina stabilizovaně funkční** – zajišťuje dítěti kvalitní socializační podmínky
- ❖ **Funkční rodina s přechodnými, více či méně vážnými problémy** – rodina posléze najde na problémy řešení, snaží se usilovně dát věci do pořádku a díky tomu se také pozitivně rozvíjí (zhoršená bytová situace, vyostřená komunikace s prarodiči, problémy s dítětem v době puberty apod.).

- ❖ **Rodina problémová** – má problémy, které se negativně odrážejí na plnění jejích funkcí. Má snahu o zachování rodiny, a pokud si nedokáže poradit sama, je vstřícná pomoci a také ji sama vyhledává (rodina s velkým počtem dětí, s problematickým řešením výchovných nebo výukových potíží apod.).

- ❖ **Rodina dysfunkční** – vzhledem k problémům jsou některé z funkcí vážně narušeny, rodina není schopná si sama pomoci a je nutný zásah odpovídajících institucí, přesto se rodina nedokáže pomoci z vnějšku řídit. Vývoj dítěte je ohrožen nebo narušen (rodiny s alkoholikem, zatížené psychickými poruchami, dlouhodobé krize apod.).

- ❖ **Rodina afunkční** – neplní svou funkci, dítě ohrožuje. Je nutná výchova dítěte mimo rodinu.

1.3 Hodnotová orientace rodiny

Podle Matouška předepisuje každá společnost svým členům jistý étos, který se týká zakládání a vedení rodiny. Lidé si ho ani nemusí uvědomovat, ale řídí se jím. „*Uznávané hodnoty můžeme zase považovat za odpovědi na otázky typu: Je žádoucí vstupovat do manželství? Kdo může a nemůže založit rodinu? Kdy je na to v lidském životě vhodná doba? Je žádoucí mít děti? Kolik? V jakém věku? Jak se má plánovat narození dětí vzhledem k pracovní dráze, zvláště u žen? Je možné se rozvést? Co je dostatečným důvodem k rozvodu? Do jaké míry je při rozhodování nutno brát v úvahu zájmy dětí? V kterém věku děti snášejí rozvod rodičů nejhůře? Kdy mohou děti z rodin odejít? Nakolik mají být děti po sňatku podporovány svými rodiči? Je žádoucí, aby spolu rodiče a děti žili po svatbě? Která rodina je harmonická, která ne? Které manželství je šťastné, které ne?*“ (Matoušek, 1993, str. 126)

Podle Reisse (Matoušek, 1993) má každá rodina své hodnoty, tzv. rodinný kodex, který řídí chování jednotlivých členů rodiny. Rodinné hodnoty se vyznačují tím, jak rodiče své děti vedou, instruují. Rodina může své hodnoty předávat i v předmětech.

Některé věci jsou pro rodinu nenahraditelnou hodnotou, byť nemusejí mít téměř nebo vůbec žádnou hodnotu tržní. Z hlediska zájmové činnosti se může jednat např. o tenisovou raketu, která má citový význam pro rodinu, protože je děděna z generace na generaci po předkovi, který se tenisu věnoval na nějaké úrovni (např. aktivně v době vzniku tenisu u nás).

Rodinu můžeme také označit jako jednotku, považující určitý systém hodnot za platný a uznávaný a s tím související způsoby řešení konfliktů. Podle hodnotové orientace členů jednotlivých rodin je totéž chování označováno jednou jako správné, jindy jako nesprávné.

Hodnotová orientace rodiny se dá zjistit otázkou, jak rodina tráví čas, kdy se její členové nevěnují pracovním aktivitám nebo školní výuce. Konkrétně tedy jak tráví rodina večery, víkendy, prázdniny. (Matoušek, 1993)

Na základě mých zkušeností mohu konstatovat, že každá rodina má svůj hodnotový systém, který se odráží jak v chodu rodiny, tak i v trávení volného času jejích členů (což se dotýká i zájmových kroužků předškolních dětí). V některých případech může dojít k rozporu mezi uznávanými hodnotami rodiny s jejími možnostmi a také v závislosti na podmínkách. Např. rodina v rámci svého hodnotového systému uznává u dítěte docházku minimálně do jednoho zájmového kroužku, jiná zase do několika kroužků týdně, další do žádného. S podmínkami z hlediska zájmových kroužků je to pak podobné.

1.4 Krize a rozpad rodiny

Hodnotový systém rodiny úzce souvisí se společenskými změnami, které ovlivňují současnou rodinu a s ní i její výchovné působení. Hovoříme pak o krizi rodiny, která má za následek řadu výchovných dopadů. Dle Opravilové (2002) mezi ně patří pokles sňatečnosti, stoupající věk lidí, kteří manželství uzavírají, zvyšující se úroveň vzdělání rodičů. Tyto faktory můžeme všeobecně chápat jako pozitivní, ale souvisí s nimi i negativní dopad na rodinu.

Kariéra obou rodičů nebo jednoho z nich (především ženy) může ovlivnit rozhodnutí založit rodinu či posunout plánované rodičovství na pozdější dobu. To se celkově projevuje ve snížené porodnosti a souvisí to i s velikostí rodiny, co se počtu dětí týče.

Dalším faktorem souvisejícím s krizí rodiny je poměrně vysoká míra rozvodovosti a rozpadu rodiny po krátké době trvání manželství, což se negativně podepisuje na výchově dětí. Rozvod se v naší společnosti stal zcela běžnou záležitostí v porovnání s minulostí. Stabilita rodiny je narušena i pro opakované uzavírání dalších manželství, kdy je výchovná situace složitější (svou roli zde hrají děti z předchozího vztahu nebo vztahů druhého partnera, přijetí nového partnera jako součást nové rodiny) nebo rozhodnutí matky nevstupovat již do žádného manželského svazku, ale také rozhodnutí vychovávat dítě sama bez přítomnosti partnera.

1.5 Typy rodin

Rodinu můžeme rozdělit do dvou typů, jako rodinu úplnou a rodinu neúplnou. Každý typ rodiny má své charakteristické znaky.

1.5.1 Rodina úplná

Rodina by měla být úplná, tedy měli by ji tvořit oba rodiče, dítě nebo děti.

Úplné rodiny můžeme rozdělit:

- ❖ **čisté úplné rodiny** – tvoří je manželské páry bez dětí nebo s dětmi, které jsou na rodičích závislé
- ❖ **úplné rodiny** – tvoří je páry v nesezdaném soužití s dětmi nebo bez dětí
- ❖ **smíšené úplné rodiny** – tvoří je rodiny s dětmi, kdy je jedno nebo více dětí ekonomicky aktivní nebo rodiny bezdětné, kde se vyskytuje další člen domácnosti

Z pohledu struktury úplných rodin je patrný nárůst podílu nesezdaného soužití, zvláště ve věku mladším 30 let... (Národní zpráva o rodině, 2004).

1.5.2 Rodina neúplná

Podle Heluse (2001) hovoříme o neúplné rodině ve chvíli, kdy v ní chybí otec nebo matka. Důvodem vzniku neúplné rodiny bývá často rozvod manželství. Tyto rodiny však nevznikají pouze rozvodem, ale také úmrtím jednoho z rodičů nebo narozením dítěte matce, která je osamělá. Hlavu neúplné rodiny tak tvoří nejčastěji žena, rozvedená či ovdovělá. Patří sem ovšem také skupina žen vdaných, kdy manželé spolu nežijí (probíhající rozvodové řízení, pracovní povinnosti mimo město, stát, trvalé odloučení apod.).

„Podíly mužů a žen v čele neúplné rodiny podle věku a rodinného stavu potvrzují, že nejvyšší intenzitu vytváření neúplných rodin vykazují rozvedené a ovdovělé ženy a dále pak ovdovělí muži. Rozvedení muži nežijí v neúplné rodině zdaleka tak často jako rozvedené ženy v důsledku již zmíněné rozvodové praxe, kdy jsou děti většinou svěřeny do péče matky.“ (MPSV, 2004, str. 42)

Má praxe mi ukázala obecně rozšířený fakt, že dítě vyrůstající pouze s jedním rodičem je ovlivňováno především jeho stylem výchovy, přebírá jeho hodnotový systém. Krize rodiny v podobě rozvodu nebo rozchodu rodičů sebou nese i jistá úskalí týkající se i zájmové činnosti dítěte. Z mého zjištění vyplynulo, že pokud rodič, který odešel z rodiny, nepřispívá na činnost dítěte, je mnohdy pro druhého rodiče velmi náročné uspokojit potřeby dítěte ve smyslu zájmového kroužku z hlediska financí. Naopak v některých případech rodič, který z rodiny odešel a má ty možnosti, snaží se dítěti zajistit maximální vyžití ve volném čase a finančně podporuje zájmové kroužky. Mnohdy však i z toho důvodu, že se dítěti snaží „vynahradiť“ čas, který s ním netráví, který mu nevěnuje. Je to jakási forma očisty svědomí rodiče.

1.6 Sociokulturní podmínky rodiny

V průběhu historického vývoje se měnila nejen struktura rodiny, ale také její postavení v dané společnosti. Na základě toho se měnilo i postavení dítěte v rodině a výrazně se měnilo i okolí dítěte. Dítě se začalo pohybovat v zúženém sociálním prostředí příbuzenských vztahů, změnilo se také sociální kontakty uvnitř rodiny z důvodu poklesu počtu dětí. Vzrostl význam rodičů pro život dítěte a v souvislosti s tím vzrostla také odpovědnost rodičů za vývoj svých dětí. Současná doba s sebou nese vyšší nároky na výchovnou angažovanost rodičů vůči potomkům.

Helus (2001) uvádí, že sociální souvislosti života dítěte ovlivňují a dávají konkrétní podobu jeho dětství v rodině, sociální vrstvě, kultuře. Veškeré vztahy a interakce v rodině jsou ovlivňovány sociálními a ekonomickými podmínkami, kulturními změnami a v současnosti mění velmi rychle vnitřní uspořádání rodiny. Přirozená tradiční rodina bývá nahrazována partnerským, dvougeneračním nebo i vícegeneračním soužitím. Výchovné nároky vyplynuly nutně z potřeby slučitelnosti rodinných a profesních rolí. V souvislosti s tím a s výchovou zaměřenou na všestranný rozvoj dítěte, má neopominutelný vliv také finanční stránka. Vysoce vzdělaní rodiče řeší často více investici do své vlastní kariéry nebo budoucí kariéry dítěte, a to se pak odráží mimo jiné na počtu dětí v rodině nebo na bezdětnosti.

Z hlediska zájmových kroužků jsem ve své praxi zjistila, že na základě finančních možností rodiny se na podporování těchto aktivit u dítěte podílejí i prarodiče. Rodiče volí mezi investicí do své kariéry nebo investicí do svého dítěte, zvolí často svou kariéru, při rozhodnutí investovat do dítěte pak volí spíše investici do jeho budoucnosti. Současnost jako kdyby ztrácela na významu z hlediska věku předškolního (teď to není důležité, počkáme, až dítě bude starší). V těchto situacích přichází na řadu např. prarodiče nebo jiní blízcí příbuzní, kteří dítě v zájmové činnosti finančně (a nejen finančně) podpoří, protože celou situaci vidí jinak, jinýma očima.

1.6.1 Ekonomická situace

Ekonomická situace rodiny se v zájmové činnosti může odrazit dvojitým způsobem. Jednak pozitivně, kdy rodina má dostatek finančních prostředků pro realizaci dětských přání a naplnění potřeb dítěte a na druhé straně negativně, kdy má rodina finančních prostředků nedostatek. Podle Šrédla (2001) se na tom podílí např. nezaměstnanost rodičů nebo rodiče, která ovlivňuje životní úroveň rodiny. Také vývoj cen služeb a produktů podporuje orientaci na zaměstnání jako zdroj rodinných příjmů, čímž se omezuje čas na rodinu a dále zvyšující se nároky na pracovní výkon, na dobu strávenou v zaměstnání, což se děje často na úkor času pro rodinu a výchovu dětí.

V současné době ani bytová situace nepřispívá jak k zakládání rodin, tak k realizaci hodnotového systému rodiny z hlediska volného času (mladá rodina kupuje byt, zadluží se na dlouhá léta a veškeré finance jdou na splácení dluhů, to zákonitě ovlivňuje finanční stránku rodiny a tudíž i přístup rodičů k potřebám dítěte z hlediska zájmových kroužků).

1.6.2 Sociální podmínky

Vzrůstající vzdělání a vyšší zaměstnanost žen ovlivňuje sladění zájmů rodiny a profese. Ženy jsou méně závislé na partnerovi, což z hlediska zájmového kroužku dítěte může být výhodou v rodině neúplné, kdy roli hrají finance. Ze své praktické zkušenosti však také vím, že finanční pokrytí zájmových kroužků dítěte může v těchto případech být na úkor času, který matka stráví s dítětem.

Změnil se poměr mezi vlivem rodiny a vrstevnických skupin, vliv širší rodiny, příbuzenstva se snížil oproti dobám minulým. Také snahy o větší zapojení otců do péče a výchovy dětí se prosazují jen velmi pomalu. Praxe mi potvrzuje mou domněnku, že otcové, kteří nežijí se svým potomkem ve společné domácnosti, mají ve většině případů jen velmi malou snahu o výchovu svých dětí. Jejich pracovní vytížení je větší, než tomu bývá u matek a také fakt, že dítě vidí omezenou dobu (např. víkend jednou za čtrnáct dní) může mít za následek skutečnost, že dítě jakoby ze svého života vypustí

na dobu, co s ním netráví čas. Tím pádem se mnoho neangažují do výchovy ani volného času dítěte během týdne, kdy je dítě s matkou. Situace může být i taková, že rodič (většinou jde o otce), který s dítětem nesdílí společnou domácnost a s dítětem se stýká o víkendu jednou za čtrnáct dní, se snaží dítěti zabezpečit zájmovou činnost, ale na úkor času, který by mu měl věnovat z pozice otce (např. vidina slavného fotbalisty vede otce k tomu, že odváží syna na víkendové tréninky).

1.6.3 Kulturní vlivy

Rozšířený pohled na svět působí na rodinné chování a zasahuje tak do tradičních hodnot rodiny, které utužovaly rodinnou soudržnost, rodinné vztahy jsou ovlivňovány větším individualismem, požitkářství a spotřební orientace snižují význam rodinných hodnot. Postavení ženy ve společnosti přináší změny ve smyslu posunu ke skutečné rovnoprávnosti. Hodnota dítěte se mění a to má za následek změny v rodinných vztazích mezi dětmi a rodiči, vnoučaty a prarodiči a také ve formách výchovy, výchova dítěte je zaměřená na osobnostní pojetí.

Rodina je významným sociálním a výchovným prostředím pro vývoj dítěte a jeho další rozvoj. Každý jedinec se rodí do určitého sociálního prostředí, kterému se více či méně přizpůsobuje. Rodinu a její hodnoty ovlivňuje celá řada změn. Některé jsou pozitivní, jako zvyšující se úroveň vzdělání rodičů, stoupající věková hranice lidí uzavírajících manželství, ale zároveň to mohou být faktory vedoucí až k rozpadu rodiny. Odkládání založení rodiny, život v partnerském svazku bez uzavření sňatku, pokles porodnosti, vysoká rozvodovost – to vše má vliv na stabilitu rodiny a především na její výchovnou funkci.

Přikláním se k názoru Hrušákové (1993), že v současnosti jsou děti pro rodiče náročnou a dlouhodobou investicí. Při rozhodování zda mít či nemít dítě nebo další děti, kalkulují rodiče především z hlediska svých individuálních potřeb a zájmů.

2. VÝCHOVA V RODINĚ

Rodina je primární prostředí kde dítě získává sociální zkušenosti v rámci komunikace s druhými, kde se učí respektu, pomoci potřebným, toleranci, kooperaci, chápat názory druhých a své obhajovat. Rodina se také podílí na utváření systému hodnot a preferencí, na utváření obrazu světa ve vědomí dítěte. *„Správná výchova v rodině neodstraňuje z cesty dítěte překážky, ale učí je, jak se s nimi vypořádat, jak překonat i sebe sama....“* (Vališová, 2002, str.107).

Sagi (1995) uvádí, že výchova je procesem, jehož cílem je dítě vést k sociální autonomii za stálé podpory rozvoje jeho schopností. Dítě se má naučit samostatnému řízení svého chování v souvislosti s respektem nadřazené cílové představy, pod kterou jsou zahrnuty uznávané hodnoty, které dítě přejímá od osob, s kterými se ztotožňuje. Z těchto cílových představ se pak stávají osobní normy chování.

„Výchovou se rozumí činnost, jejímž prostřednictvím se lidé snaží v některém směru zdokonalit strukturu osobnosti jiných lidí, posílit její hodnotové komponenty nebo zabránit vzniku nežádoucích“ (Opravilová, 2005, str. 6)

Výchova v rodině se podílí na vývoji dítěte, probíhá v ní působení různých činitelů ve vzájemných souvislostech, dochází při ní ke vztahové interakci mezi dětmi a dospělými. Rodina dítě stimuluje, ovlivňuje, zároveň však může jeho vývoj brzdit. Dospělý na dítě působí a dítě dospělého ovlivňuje, což je pro něj zpětnou vazbou pro volbu výchovného stylu, kterým na dítě působí. Již J. A. Komenský dokazuje, že výchova je nepostradatelným předpokladem rozvoje lidské společnosti. Má být celostní, všestranná a harmonická. Výchova má být jednotná a důsledná (což je v mnohých případech rozpadlých rodin problém).

2.1 Styly rodinné výchovy

Děti přicházejí na svět s nějakými genetickými informacemi, s nějakými limity schopností. Současné dítě je daleko aktivnější než tomu bylo dříve, je schopno provádět psychické činnosti, ke kterým děti v minulosti dozrávaly později, do složitějších

sociálních vztahů vstupuje dříve. Požadavky na dnešní dítě z hlediska vzdělanosti jsou velké v porovnání s minulostí, dítě je pod stále větším tlakem okolí. Výchova však potřebuje čas a vyžaduje bezprostřední kontakt s dítětem. Výchovně na dítě nepůsobí jen jeden člověk, ale v rodině minimálně dva – otec a matka. Působí také i další členové rodiny a lidé z nejbližšího okolí dítěte a každý má jiné názory týkající se výchovy, jiné způsoby, někdy se vychovávající jen těžko shodnou. Neshoda ve výchovných názorech členů rodiny je přirozená, ale předejít by měli rozporům a nedůslednosti.

„Aby výchova mohla být důsledná, mají si být vychovatelé vědomi cílů výchovy a mají v nich být zajedno“ (Matějček, 1986, str. 194)

Existují tři základní modely uspořádání jakékoliv společnosti a to model autoritativní, anarchie a model demokratický. Stejně možnosti uspořádání pak existují také ve výchově dětí na základě kritérií týkajících se norem a pravidel. Tedy jaký druh pravidel a norem je v daném stylu výchovy, kým jsou vytvářeny a komu jsou určeny.

❖ **Autoritativní (autokratický) styl**

Tento styl výchovy v sobě zahrnuje spíše velké množství povinností vůči dítěti než pravidla, také příkazy a zákazy, hrozby, přísné tresty, které určují ti, kteří mají moc a platí pro ty, kteří moc nemají. Chybí prostor pro iniciativu a samostatnost dítěte, jeho potřeby a přání jsou velmi málo respektovány. Vychovávající vyžaduje po dítěti poslušnost, čili podřízení se.

„Kdykoliv vyžadujeme od dětí poslušnost, učíme je vlastně nepřijímat zodpovědnost za své konání“ (Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová, 2007, str. 260). Takovým dětem je poskytnuto málo svobody, není prostor pro samostatné rozhodování, jejich názory nejsou brány v úvahu a za jiný názor může dítě být potrestáno (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003). Výsledkem autoritativní výchovy je člověk, který se neumí rozhodovat, je zneužitelný a manipulovatelný, který není zvyklý na samostatné přemýšlení, jednoduše poslušný člověk.

❖ Liberální styl (anarchie, permissivní výchova)

Tento styl výchovy je tzv. vše dovolující, má nejasná pravidla a normy nebo dokonce tyto neexistují vůbec. Jestliže jsou, tak vznikají nahodile, není jasné, kdo je určuje, a nejsou závazné. Chybí důslednost, meze a hranice.

❖ Demokratický (integrační) styl

Tento styl výchovy platí pro všechny, všichni členové společenství se mohou podílet na vytváření pravidel a norem, které jsou smysluplné, respektují základní lidské potřeby a není jich mnoho. Místo příkazů poskytuje návrhy, nápady, dává mu najevo pochopení, podporuje samostatné rozhodování, otevírá se rozhovorům s dítětem „*Základním rysem demokratické výchovy je spoluúčast dětí na věcech, které se jich týkají. Není zodpovědnosti bez spoluúčasti na rozhodování*“ (Kopřiva, Nováčková, Nevolová, Kopřivová, 2007, str. 260).

Tento přehled výchovných stylů ukazuje, že demokratický styl výchovy není středem na pomyslné čáře mezi autoritativní a liberální výchovou. Vychovávat demokraticky neznamená ubrat množství příkazů, zákazů a norem, ale vychovávat v jiné kvalitě. Jestliže budeme vychovávat autoritativně, nemůžeme od dítěte očekávat demokratické chování. Vlastní zkušenost mi ukázala, že ve většině případů rodiče uplatňují smíšenou výchovu některých typů.

2.1.1 Vliv výchovy na zájmovou činnost dítěte

Dítě v rodině má své místo, do kterého je stylizováno přístupem rodičů, a které si také samo vytváří. Tím jak do rodiny vrůstá, učí se, přijímá rodinné zvyklosti, tradice a především jakým způsobem je na něj působeno ze strany rodičů, jak je vychovááno, to vše má za následek skutečnost, že dítě se dokáže samo a bez ostychu rozhodnout nebo že je jeho aktivita v nějakém směru utlumována. V rodině s autoritativní výchovou jen těžko dítě bude moci vyjadřovat otevřeně svá přání a touhy a také jen těžko bude

usilovat o jejich naplnění. Přání a touhy rodičů zde budou zřejmě na vyšším postu. Když se dítěti podaří prosadit své přání, zřejmě to nebude bez určitých omezení, podmínek apod., které k tomu rodiče přidají. Vlastní volba zájmového kroužku bude pro dítě z této rodiny velmi obtížná.

Z vlastní praxe vím, že ani výchova liberální není v rámci zájmů dítěte nejlepší. Přestože rodiče s takovým výchovným přístupem berou ohled na rozhodnutí dítěte, je potřeba dětská přání a touhy korigovat a to správným směrem, pro pozitivní přínos dítěti. Dítě v předškolním období má spoustu plánů, tužeb, jeho fantazie je plně rozvinuta, chce se vyrovnat vrstevníkům, potažmo rodičům, má úžasné nápady, byť někdy skutečně nerealistické. A právě proto potřebuje dítě určité hranice, určitá pravidla, podle kterých se bude řídit, určitý řád, aby mělo vnitřní klid a zodpovědnost vůči svému rozhodování a chování. Právě proto, je demokratický styl výchovy pro dítě tím nejlepším, co mu mohou rodiče poskytnout. Když dítě bude cítit lásku, respekt, bude moci otevřeně hovořit o svých potřebách a touhách, když bude mít jasně vymezené hranice a znát pravidla, bude se aktivně podílet na rozhodování o „svých“ věcech a bude si vědomo následků svých rozhodnutí a svého jednání, bude se mu snáze žít, snáze komunikovat, bude se cítit svobodně a spokojeně.

3. DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

„Vývoj dítěte je proces, v němž se kvalitativně i kvantitativně mění všechny stránky osobnosti dítěte“ (Průcha, Walterová, Mareš,2003, str. 289).

Období předškolního věku patří mezi nejzajímavější vývojová období člověka. Helus (2004) říká, že je třeba respektovat tyto významné vývojové proměny, které otvírají možnosti, jichž je třeba využít. Je to čas kdy roste zájem o okolní jevy, tělesné i duševní aktivity, což v tomto věku jednoznačně představují hry. Vývoj v tomto období probíhá nejdynamičtěji z celého života člověka. Předškolní období je charakteristické změnami v oblasti biologického a psychosociálního vývoje. Probíhají zde procesy zrání a učení, dítě v předškolním věku se již vzdělává. Předškolní věk je obdobím dítěte od tří do šesti, eventuálně do sedmi let. Konec tohoto období není určen jen fyzickým

věkem, ale především sociální vyspělostí, kdy dítě nastupuje do základní školy. „*Toto období je třeba chápat jako fázi přípravy na život ve společnosti*“ (Vágnerová, 2005, str. 174).

Za počátek tohoto období můžeme považovat utváření a vývoj osobnosti dítěte, neboť v jeho psychice dochází k rozvoji sebeuvědomění.

Základním úkolem v tomto období je rozvoj aktivity dítěte, jeho podpora (to se týká i jeho účasti v rozhodování o zájmové činnosti), přesto musí být iniciativa dítěte adekvátním způsobem regulována. Pravidla chování musí být pro dítě jasné a srozumitelné, musí vědět, co smí a co ne, osvojuje si nové sociální role, které odpovídají jeho postavení v různých sociálních skupinách, a stále více vyrůstá z rámce rodinného prostředí. Činností, která v předškolním období převládá a naplňuje ho, je hra. Ve hře se rozvíjejí všechny psychické procesy i vlastnosti, děti se v nich mohou realizovat, ať už se jedná o hry hudebně-pohybové, manipulační, rytmické, dramatizační i konstruktivní.

Z hlediska možností rozvoje v zájmových kroužcích jsem pro svou práci vybrala tři vývojové oblasti předškolního dítěte.

3.1 Motorický vývoj

Když budeme pozorovat děti při spontánních činnostech, zjistíme, že na prvním místě zájmu dítěte je volný a dostatečný pohyb. Děti nachází radost především v přirozeném pohybu. Proto rády navštěvují takové zájmové kroužky jako je kroužek sportovní, turistický, pohybově-dramatický, hudebně-pohybový apod.

Motorický vývoj je „*souhrn pohybových dovedností, které nám umožňují samostatné přemísťování v prostoru, zaujímání různých poloh těla, manipulaci s předměty aj., označujeme jako motoriku*“ (Kucharská, Švancarová, 2003, str. 27).

Motorika ve vývoji dítěte hraje významnou roli. Rozvoj motorických schopností a dovedností v předškolním věku souvisí s možností dostatečného pohybu dítěte a jeho

celkové aktivity. Velmi důležitá je pohybová aktivita zdokonalující běhání, skákání i zdolávání překážek.

Za rozvojem hrubé motoriky dochází k rozvoji jemné motoriky. To můžeme sledovat např. při kreslení. V předškolním období je kreslení spontánní aktivitou, která se rychle rozvíjí spolu s grafomotorikou. Z vlastní praxe vím, že zájmové kroužky, ve kterých je kreslení či malování doménou, nebo se v jejich činnostech objevují prvky kresby či malby, jsou pro děti lákavé, oblíbené a rodiči vyhledávané.

3.2 Kognitivní vývoj

„Mezi poznávací procesy patří celá řada psychických funkcí, které umožňují člověku orientovat se ve světě kolem nás a poznávat a uvědomovat si sebe sama“ (Kucharská, Švancarová, 2003, str. 45).

Myšlení předškolního dítěte je názorné, nepřesné, nepostupuje podle logických operací, ale je vázáno na vnímané a představované prvky. *„Typickým znakem myšlení předškolních dětí je útržkovitost, nekoordinovanost a nepropojenost, chybí mu komplexní přístup. Děti už umí správně vyřešit mnohé úkoly dílčího charakteru, avšak nedovedou do svých úvah zahrnout víc aspektů, znalostí či různorodé pohledy. Jejich uvažování je zúžené, zaměřené jen na jednu oblast“ (Vágnerová, 2005, str. 182).* Toto myšlení se vyznačuje egocentrismem, kdy je dítě středem vlastního světa představ a myšlenek, a tento pohled je postupně opravován a to především díky kontaktu s ostatními dětmi, které do zájmového kroužku docházejí. Díky novým poznatkům, které dítě v kroužku získává, se rozšiřuje jeho rozsah myšlení.

V souvislosti s myšlením se rozvíjí i řeč, jejíž rozvoj je charakteristický pro celé předškolní období a jejíž funkce v psychice dítěte vzrůstá. Rozvoj verbálních schopností je na úrovni stupně rozvoje poznávacích procesů. Dochází k nejrychlejšímu rozvoji slovní zásoby a také se zlepšuje kvalita řečových dovedností. V gramatice se uplatňuje nápodoba verbálního projevu dospělých (Vágnerová, 2005).

Vnímání se v předškolním období vyvíjí v souvislosti s myšlením, rozvojem představ a nabýváním zkušeností. Dochází k rozvoji zrakové, sluchové diferenciaci a rozvíjí se také analýza a syntéza, které jsou nezbytné pro výuku čtení a psaní. U předškolního dítěte dochází k rozvoji diferencovanosti vnímání, což znamená, že dítě je již schopno rozlišovat malé rozdíly mezi vnímanými vjemy. Vnímání závisí na stavu a funkci jednotlivých smyslových orgánů, tedy na fyziologických podmínkách.

S vývojem vnímání souvisí i rozvoj pozornosti. Počátek předškolního období je provázen pozorností bezděčnou, tady dítě pozoruje pouze na základě svého zájmu. Proto je v tomto období velmi důležité děti vhodně motivovat (zaujmout), aby došlo k následnému rozvoji pozornosti záměrné, která úzce souvisí i s vůlí dítěte. V zájmovém kroužku je snazší dítě namotivovat, protože aktivity, které dítě v kroužku vykonává, dítě zajímají, baví ho, uspokojují ho, dělá je rádo, mnohdy s velkým nadšením. Nemusí to však platit obecně, z praxe vím, že mnohdy dítě nenavštěvuje z vlastního rozhodnutí a činnost v kroužku vykonává z nutnosti.

Koncentrace pozornosti i délka soustředění se s postupujícím věkem stále zlepšuje. Důležitá je také schopnost tlumit a diferencovat emocionální reakce na různé podněty, kdy se např. dítě srovnává s vrstevníkem na základě výkonu v kroužku. Je důležité, aby lektor kroužku děti nesrovnával ve výkonu, ale povzbuzoval je a nešetřil chválou, která děti zároveň motivuje k dalším výkonům. V předškolním období se snižují negativní emoční reakce a prožívání vykazuje větší stabilitu a vyrovnanost.

V předškolním věku má paměť charakter bezděčného zapamatování. Převažuje paměť mechanická a krátkodobá. „Na počátku předškolního období je paměť dítěte jednoznačně mimovolná“ (Klindová, Rybárová, 1981, str.59). Záměrná paměť se spolu s pozorností začíná rozvíjet teprve kolem pátého roku dítěte. Dítě si pamatuje především mechanicky, logická paměť se rozvíjí až na konci předškolního věku. Pro citovou a rozumovou rovnováhu je v tomto věku nezbytná fantazie, kdy si dítě samo sobě přizpůsobuje realitu. V tomto období dochází k jejímu intenzivnímu rozvoji. Má praxe mi ukázala, že rozvinutá fantazie je pro uspokojení dítěte z činností v zájmovém kroužku velmi důležitá a to především v kroužku dramatickém nebo hudebně-dramatickém, kde dítě přejímá role, vytváří si imaginární kamarády, svět.

3.3 Sociální vývoj

„Socializace v podstatě znamená to, že lidský jedinec se “zespolečenštuje“, tj. v průběhu života se jak vlivem výchovy, tak vlivem spontánní nápodoby jiných jedinců přizpůsobuje příslušné společnosti“. (Průcha, 2000, str. 15)

V procesu socializace dochází v předškolním věku k určitým změnám. Tyto změny se týkají sociální reaktivity, jejího vývoje, kdy dítě na základě odlišných vztahů s vrstevníky trénuje své sociální aktivity. Dochází k vývoji sociálních kontrol a přijetí norem, tedy společensky žádoucího chování, které dětem usnadňují orientaci v sociálním prostředí. Dítě akceptuje pravidla chování uznávané autority a tím přijímá jakékoliv normy (Vágnerová, 2005).

Na konci předškolního věku dochází k rozvoji dětského svědomí, dítě začíná pociťovat vinu za své nežádoucí chování. Předškolní dítě si také osvojuje sociální role, které jsou důležité pro formování vlastní identity (Mertin, 2003). Učí se ovládat různé role a diferencovat své chování. Ve skupině vrstevníků získává určité postavení, navazuje kamarádské vztahy. Kamaráda si dítě vybírá na základě vlastní volby.

„Kamarádství je vztah zmírňující dětský egoismus a umožňující rozvoj pozitivních vztahů, které se stávají základem sociální sítě a zdrojem opory“ (Vágnerová, 2005, str.215).

„Aktivity volného času napomáhají utvářet sociabilitu člověka. Rozvíjejí nové mezilidské kontakty ve vrstevnické skupině (zájmovém kroužku)“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003, str. 92).

Na základě své pedagogické praxe mohu konstatovat, že zájmový kroužek je pro děti v předškolním věku z hlediska socializace přínosem. Dítě se dostává do skupiny vrstevníků, které pojí společný zájem, baví je společná věc. Navazují nová dětská přátelství, která se vyvíjí pomalu, ale mohou být velmi pevná. Děti se společně nevidí dnes a denně, ale např. jen jednou za týden na časově omezenou dobu v rámci trvání aktivity v kroužku. Tato dětská přátelství mohou přetrvávat i mimo trvání kroužku, kdy děti vzájemně „seznámí“ rodiče, a stráví pak společně nějaký čas, např. v dětském koutku nebo si domluví společné výlety, návštěvy apod.

Děti se setkávají s jinou autoritou než je učitelka, v některých případech jde o muže-lektora, což je pro některé děti nová zkušenost, přinášející s sebou nové pocity, reakce. V zájmovém kroužku je daleko menší počet dětí než ve standardní třídě mateřské školy, což sebou přináší možnosti většího individuálního přístupu k dítěti. Pokud je lektorem kroužku muž, může být pro některé děti, a to především pro děti z rodin neúplných, jediným mužským vzorem, se kterým se dítě setkává.

4. DÍTĚ V ÚPLNÉ A NEÚPLNÉ RODINĚ

Život dítěte je ve své podstatě utvářen principy a tradicemi společnosti, ve které dítě žije. Prostřednictvím určitých kulturních vzorců je dětství jakoby vytvářeno. Společnost vytváří prostředí, ve kterém dochází k osobnostnímu vývoji člověka. Rodina je prvním sociálním prostředím dítěte. Místem bezpečí a jistoty, místem, kde se naplňují potřeby dítěte.

„Vztahy mezi členy rodiny jsou pro dítě velmi důležité. Pokud jsou tyto vztahy pozitivní, dítě se může cítit bezpečně.“ (Vágnerová, 2005, str.204)

4.1 Dítě v úplné rodině

V rodině si dítě osvojuje základní způsoby chování, komunikace. V úplné, fungující rodině má dítě zdroj jistoty a bezpečí. Pro dítě jsou vztahy mezi jednotlivými členy rodiny velmi důležité. Mezi pozitivními vztahy se dítě cítí bezpečně a snáze se naučí respektu a ohleduplnosti k druhým. Dítě v úplné rodině má jistotu obou rodičů a ti jsou pro něj emočně důležitou autoritou, s kterou se identifikují. Tato identifikace přispívá ke zvýšení pocitu jistoty, sebejistoty i sebehodnocení. Díky přítomnosti obou rodičů v rodině má dítě možnost pozorovat jejich vzájemné interakce a role, které pak ve své činnosti, hře, přehrává. Ve své podstatě jde o přípravu na budoucí život. Při výchově dítěte se rodiče v úplné, funkční rodině vzájemně doplňují. Jedině funkční rodina může svou roli plnit dobře. Funkčnost rodiny je zárukou, že dítě bude realizovat své rozvojové možnosti a vytvářet základ své osobnosti. (Helus, 2001)

4.2 Dítě v neúplné rodině

Neúplnou rodinou rozumíme rodinu, která je tvořena rodičem a alespoň jedním dítětem. Příčinou vzniku neúplné rodiny není však jen rozvod, volba matky zůstat svobodnou matkou nebo úmrtí jednoho rodiče, ale dítě také může vyrůstat v neúplné rodině vzniklé skutečností, že rodiče nejsou rozvedeni, avšak jeden z nich nebydlí s rodinou. Musím však také zmínit fakt, že některé rozvody jsou pro správný psychický a fyzický vývoj dítěte nutné (případy sexuálního zneužívání, týrání, rodina s rodičem drogově závislým apod.), mnohdy jsou v těchto případech pro dítě vysvobozením. Je potřeba si uvědomit, že dětská psychika rozpadem rodiny trpí. Pro předškolní dítě má rodina velký význam. Vágnerová (2005) uvádí, že rozpad rodiny je pro dítě specifickou psychosociální zátěží. Rozpad rodiny má u dítěte za následek ztrátu pocitu bezpečí, je pro něj osobní traumatizující zátěžovou situací. U dítěte pak může nastat psychická deprivace. „ *Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.*“ (Matějček, 1992, str. 115)

Postavení dítěte v neúplné rodině je daleko komplikovanější než u dítěte v rodině úplné, neboť tato rodina pozbyla některé funkce, které do doby rozpadu rodiny fungovaly. Dítě v předškolním věku nedokáže o svých prožitcích, starostech hovořit a proto se jeho emocionální prožitek může projevit v poruchách chování. Pokud nedochází k dostatečnému uspokojování emočních potřeb dítěte, dochází k citové deprivaci (strádání) a to je příčinou rezignace, nezájmu o cokoli a mnohdy dítě následně hledá náhradní, někdy až velmi nebezpečné „hodnoty“. Může se projevit agresivní jednání, což je vlastně obranný mechanismus. Pokles zájmu a projevy agresivity mohou velmi ovlivnit docházku do zájmového kroužku i činnost samu. Dítě v předškolním období na rozpad rodiny nazírá na úrovni svého uvažování a emoční zralosti, tedy egocentricky. Fakta kolem rozvodu dítě vztahuje na sebe, cítí část viny na rozpadu rodiny. Má pocit, že rodič odcházející od rodiny ho nemá rád. Pokud z domova odchází dítě s rodičem, má pocit, že druhého rodiče nechává samotného a také přichází o svůj domov, známé prostředí, kamarády, popřípadě sourozence, školku, možnost docházky

do zájmového kroužku atd. V obou případech trpí, neboť ztrácí milovaného člověka. Dítě se tedy, někdy až přehnaně, upíná na rodiče, který mu zůstal. Rozvod nebo rozpad rodiny přímo ovlivňuje chování a postoj dítěte nejen k jiným lidem, ale také k sobě samému.

Pokud nedojde ke ztrátě matky, je to ve většině případů právě ona, která zůstává s dítětem a stává se hlavou neúplné rodiny. Její role se stává náročnější, protože na sebe přebírá zástupnou funkci chybějícího rodiče, kterého musí v mnoha směrech zastoupit. Kromě směrů jako jsou zaměstnání, odpovědnost, domácnost, tak především je to výchova, která ve své podstatě zůstává na vychovávajícím rodiči. Typ rodiny, kde jeden rodič živí rodinu a navíc obstarává komplexní péči o nezletilé dítě či děti a vzhledem k pohlaví tohoto rodiče, tedy ženy, je na pracovním trhu znevýhodněn (Dudová, Hastrmanová, 2007).

„V důsledku toho se rozvedené matky se závislými dětmi stávají skupinou významně ohroženou chudobou a nízkou životní úrovní. V České republice se zhruba polovina neúplných rodin v čele s rozvedenou matkou pohybuje pod hranicí 1,5 násobku životního minima“. (Dudová, Hastrmanová, 2007, str.16)

Z hlediska výchovy má rozpad rodiny za následek velkou zátěž pro rodiče, který o dítě pečuje. Vlivem této zátěže rodič není schopen svou rodičovskou roli uspokojivě zvládnout.

Při výchově dítěte v rodině neúplné může docházet k disharmonii rodičovského vztahu a to se pak projevuje neshodným chováním, přístupem k dítěti. I v úplné rodině má otec pro dítě jinou hodnotu, je mu vzácnější, má jiné postavení než matka, která obstarává každodenní činnosti. Otec se mu více věnuje při volnočasových aktivitách, je vyšší autoritou a především pro chlapce je přítomnost otce v rodině velmi důležitá z hlediska ztotožnění se. Dítě v rodině neúplné je o toto soužití ochuzeno a v případě nefunkčního vztahu mezi rodiči po jejich rozchodu může dojít i ke změně vztahu otce s dítětem, což s sebou nese i ztrátu vlivu a výchovného působení na dítě zcela úplně. V rámci zájmové činnosti se náročná situace rodiny odráží i na možnostech dítěte. Ve většině případů zůstává s dítětem sama matka, která se musí postarat o sebe a o jedno nebo více dětí. To její možnosti, především finanční, značně omezuje.

Pokud se k tomuto faktu přidá skutečnost, že otec nepřispívá výchově svého dítěte svou, byť omezenou, přítomností a navíc ani finančně nepomáhá, situace se může stát neúnosnou, nesoucí s sebou řadu problémů a v takovém případě není návštěva zájmového kroužku, z pohledu rodiče, potřebná. Některé zájmové aktivity vyžadují značné prostředky, a proto jsou z finančních nebo sociálních důvodů (zájmový kroužek je daleko od místa bydliště nebo se jejich nabídka k rodičům vůbec nedostane) pro některé rodiny nedosažitelné. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003)

5. POTŘEBY

Víme, že komplexní uspokojování lidských potřeb dopomáhá k plnohodnotnému životu každého člověka. Kromě vrozených biologických potřeb známe individuálně specifitější potřeby psychosociální, které se vytvářejí pod vlivem společnosti. Potřeba je nárok člověka vůči prostředí. Díky potřebám udržujeme základní životní funkce. Jedinec je potřebou motivován, a pokud dochází k neuspokojování některé potřeby nebo dokonce více potřeb dochází k narušení či omezení výměny hodnot. Tento stav má pak za následek negativní citový prožitek, kterému říkáme frustrace. Pro vyrovnaný psychický vývoj dítěte se předpokládá, že by v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu měly být uspokojovány veškeré základní potřeby.

Potřeby musí být naplňovány u každého jedince bez rozdílu věku a pohlaví, jen se věkem a pohlavím rozsah potřeb mění. Potřeby předškolního dítěte jsou zvláštním projevem potřeb obecných v závislosti na věku. Ten jim dává přednosti a významy, které tomuto danému věku odpovídají. „ *Individuální potřeby dětí jsou projevem jejich potřeb lidských a zároveň specifických pro předškolní věk. V konkrétní podobě jsou mezi dětmi značné rozdíly. I proto potřeby dětí nemohou být uspokojovány hromadně (pro všechny stejným způsobem), je nutno respektovat individualitu dítěte.*“ (Havlíková, Vencálková a kol. 2008, str. 30)

Prvotně rodina by měla uspokojovat potřeby malého dítěte, jestliže však dítě tráví poměrnou část dne v mateřské škole, připadá úloha naplňování potřeb právě na ní.

Uspokojování každodenních potřeb je zasazena do programu mateřské školy jako její povinnost, mám tím na mysli potřeby související s hygienou, potřeby pohybu, her, bezpečí apod.

Některé potřeby je možné uspokojovat právě jen díky mateřské škole a to potřeba společnosti dětí, prostředí bohaté na podněty, stejně tak citová vřelost a respekt dospělých lidí, kteří nejsou členy rodiny a s tím ruku v ruce pocit bezpečí. Stejně tak lze některé z těchto potřeb uspokojovat i v zájmovém kroužku, ale míra naplnění je v tomto případě odlišná, neboť pro respektování potřeb dítěte je významná dobrá znalost jeho individuality. V zájmovém kroužku se pravděpodobnost této znalosti podstatně snižuje už tím, že činnost v kroužku je omezená krátkým časem, střídáním skupin dětí a především nekaždodenním kontaktem s dítětem.

5.1 Rozdělení potřeb

Aby docházelo k respektování přirozených lidských potřeb, je bezpochyby nutná jejich znalost. Modelů dělení potřeb je více, já však budu ve své práci vycházet z rozdělení potřeb podle Maslowa a českých psychologů Langmeiera s Matějčkem, kteří vytvořili model potřeb pro děti předškolního věku.

Maslowova pyramida potřeb je složena z pěti pater, přičemž v každém patře se nachází jedna skupina potřeb. Její uspořádání je hierarchické. Aby byly potřeby ve vyšších patrech naplňovány, musí být nejprve uspokojeny potřeby v patrech nižších.

❖ Potřeby biologické

Základní potřeba, která se nachází v nejnižším patře. Patří sem potřeby potravy, tekutin, vyměšování, kyslíku, přiměřené teploty, pohybu, spánku a odpočinku, sexuálního uspokojení, vyhnutí se bolesti. V podmínkách zájmového kroužku to znamená, že dítě potřebuje chodit na toaletu v případě potřeby, neptat se, ale pouze oznamovat, mít možnost odpočinku, cítit se v prostředí kroužku příjemně a uvolněně. Tomu odpovídá vnitřní teplota, osvětlení, míra hluku, který často souvisí s únavou.

Také potřeba tekutin by měla být zajišťována formou pitného režimu, rodiče by si tuto skutečnost měli zjistit před zahájením zájmového kroužku, popřípadě dítěte do kroužku s sebou pití dát. Potřeba pohybu je nejvyšší právě v předškolním věku. Děti potřebují dostatek prostoru, vhodně vyvozená pravidla, umožňující jim pohyb.

Zkušenosti ukazují, že v rámci zájmových kroužků je v některých případech potřeba volného pohybu a odpočinku omezena. Mnohdy není brán zřetel na skutečnost, že dítě je unavené, nemá náladu a chuť do činnosti, není respektována potřeba individuální aktivity, protože teď je dítě v zájmovém kroužku a proto je „nutné“ se věnovat činnosti, kvůli které kroužek navštěvuje.

❖ **Potřeby bezpečí**

Jsou o stupeň výše než potřeby biologické a sídlí tady potřeby jistoty, stálosti, spolehlivosti, struktury, pořádku, pravidel a mezí, osvobození od strachu, úzkosti a chaosu.

Pro dítě je nepostradatelný pocit jistoty a stálosti věcí. Potřebuje vědět, co se bude dít teď, co potom, kdy půjde domů, kdy se bude vracet apod. Podaří – li se nám opakovaním v dětech vytvořit a zafixovat určité stereotypy, zautomatizovat vzorce chování a být tím, komu mohou věřit, mohou se ve škole cítit bezpečně. Tomu napomáhají i pravidla soužití. Ta by měla být vytvářena spolu s dětmi, měla by být smysluplná a měla by platit jak pro děti, tak pro dospělé. Takto stanovená pravidla učí děti prosociálnímu chování vůči ostatním dětem i dospělým. Dítě se potřebuje cítit bezpečně i v případě, že pravidlo poruší. Proto je smysluplné vyvodit přirozené důsledky takového porušení. A mít pro dítě pochopení, podat pomocnou ruku, reagovat empaticky. Ze zkušeností mohu konstatovat, že v zájmovém kroužku nebývá prostor pro společné vytváření pravidel, ta jsou jasně daná lektorem vedoucí kroužek. Je to právě proto, že zájmový kroužek je orientován na určitou oblast vzdělávání a ostatní související složky se neprolínají, činnost je soustředěná pouze na tu konkrétní aktivitu. Také potřeba stálosti není mnohdy uspokojována. Např. nemoc lektora nebo jakékoliv jiné důvody vedoucí k odložení termínu zájmového kroužku jsou pro dítě

matoucí. Samozřejmě tyto situace mohou nastat v kteroukoliv dobu i v mateřské škole, ale pro dítě je to snáze pochopitelné, neboť tam tráví většinu svého denního času a rychleji se s takovou skutečností sžije.

❖ **Potřeby sounáležitosti**

Jsou uprostřed pyramidy a patří sem potřeby lásky, náklonnosti, shody a ztotožnění, potřeba někam patřit. Dítě potřebuje opakovaně zažívat pocit, že někam patří, že je potřebné, milované, chtěné a nenahraditelné, jedinečné. Záleží na způsobu, jakým to dítěti sdělujeme. Měl by být navazován oční kontakt a tím dát najevo svoji účast. Podobně je to i s fyzickým kontaktem. Některé děti touží po pohlazení, pochování, těm by mělo být vyhověno. Každé dítě vyžaduje naši pozornost. Praxe mi ukázala, že je v zájmovém kroužku někdy problém s navazováním těchto kontaktů. Není to mnohdy možné z obou stran. Jak ze strany lektora, který se věnuje dané aktivitě, má omezenou časovou dotaci a nemusí být fyzickému kontaktu zcela otevřený, tak ze strany dítěte, které může mít ostych z fyzického kontaktu, protože lektor je osoba, kterou vidá jednou, popřípadě dvakrát do týdne na velmi krátkou dobu. Faktem však zůstává, že pro děti z neúplných rodin může být fyzický kontakt v zájmovém kroužku velmi přínosný, to především v případě, že lektor je opačného pohlaví než vychovávající rodič.

❖ **Potřeby uznání**

Souvisí s patrem čtvrtým, kde se nachází potřeby sebedůvěry, sebeúcty a prestiže. S dítětem, ale i s ostatními lidmi, bychom měli jednat s úctou a respektem. Z vlastní zkušenosti vím, že dítě, které má vypěstovanou zdravou sebedůvěru se nebojí kontaktu s učitelkou nebo lektorem, dokáže vést dialog a projevit své přání a potřeby, souhlas či nesouhlas.

❖ **Potřeby seberealizace**

Samý vrchol pyramidy patří potřebě sebenaplnění, potřebě uskutečnit to, čím daná osoba potenciálně je. Člověk, dítě si sám sebe váží, ví, co chce dělat a proč a to mu má přinášet ono uspokojení z toho, kdo jsem, co dělám a proč. Potřeba seberealizace bývá v předškolním období uspokojována takovou aktivitou, která je pozitivně ohodnocena a díky které se dítě může prosadit. Uznání dospělých pak u dítěte funguje jako zpětná vazba.

Toto třídění potřeb je zcela univerzální. Odpovídá každému věku, pohlaví, každé kultuře.

V MŠ, potažmo v zájmovém kroužku, je naprosto nezbytné, aby byly uspokojeny potřeby hlavně v prvních patrech pyramidy. Teprve dospělý člověk je schopen dát přednost uspokojení potřeb z pater vyšších před uspokojením např. hladu (tzv. autonomie potřeb).

Langmeier a Matějček rozdělili potřeby z hlediska předškolního věku.

❖ **Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů**

Tato potřeba je důležitá proto, aby se dítě při činnosti nenudilo, ale zároveň nebylo přetěžováno. Je důležité, aby dítě bylo vhodně k dané činnosti namotivováno. Období předškolního věku je důležitou fází získávání zkušeností z hlediska vývoje dítěte. Aby tato potřeba byla uspokojována, je nutná podpora přirozené zvědavosti a aktivity dítěte. Proto by rodiče i učitelka v mateřské škole měli sledovat zájmy a náměty vycházející od dítěte a promýšlet výběr zájmových kroužků tak, aby byl pro děti přínosem a ne přetěžováním. Jestliže se totiž dítě učí tomu, co je zajímavé, pak dochází k pokrokům mnohem výrazněji.

❖ **Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech**

Pokud je naplněna tato potřeba, dochází k tomu, že se z podnětů přicházejících k nám prostřednictvím našich smyslů stávají zkušenosti a poznatky. Je to základní potřeba, která umožňuje učení. Bez této potřeby bychom vnímali své okolí a vše co se v něm děje jen jako náhodné, působilo by to jako chaotické a v takovém případě bychom se jen stěží mohli něčemu naučit.

Tak, jako má svět „dospělých“ určitý řád a pravidla, vyžaduje to stejně i dítě v předškolním věku. Dítě potřebuje vidět svět jako smysluplný, jako svět, ve kterém se dokáže orientovat z hlediska času, prostoru. Proto pravidelný program, střídání činností a nenásilné uspořádání těchto činností uspokojuje nejen potřebu jistoty, ale i stálosti, smyslu a přirozeného řádu. Předškolní dítě se také potřebuje ujistit, že už něco zná a umí. Pak se velmi rádo učí něčemu novému.

❖ **Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů**

Tato potřeba je důležitá z hlediska socializace, na základě jejího uspokojování dochází k pozitivnímu vnitřnímu uspořádání osobnosti dítěte a její naplnění přináší dítěti pocit životní jistoty. Úroveň sociálně-emocionálního vývoje dítěte, přicházejícího do mateřské školy, bývá ovlivněna výhradně citovou vazbou rodiny. Většina dětí v mateřské škole tráví mnoho denního času a jistou přímou citovou vazbu očekává i od učitelky. Ta pochopitelně nenahrazuje matku nebo členy rodiny, zastupuje je a snaží se o utváření pozitivních citových vztahů. Specifický vztah dítěte k učitelce následně vede k vytváření vztahu k ostatním dětem. Dítě se lépe adaptuje, je samostatnější a zároveň se učí spolupracovat, spoluprožívat. Tudíž právě učitelka musí vhodným způsobem přispívat k naplňování potřeby citových a sociálních vazeb.

❖ **Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty**

Jestliže je tato potřeba uspokojena tak jak má, rodí se z ní zdravé vědomí vlastního já, díky kterému si dítě osvojuje společenské role a pro své životní snahy si stanovuje hodnotné cíle. Proto je pozitivní identita základem k utváření zdravého sebevědomí. K uspokojování této potřeby je důležité, aby učitelka mateřské školy poskytovala příležitosti k vyváženému a také mnohostrannému uplatnění všech dětí. Dítě má potřebu být rovnocenným týmovým členem, proto se učitelka u dětí musí vyvarovat pocitu nadřazenosti nebo méněcennosti. Uspokojení osobní identity vede k zdravému vědomí vlastního já, proto je pro dítě velmi důležité získávat své místo a postavení ve skupině.

❖ **Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy**

Uspokojení této potřeby dává našemu životu časové rozpětí ve smyslu naděje - beznadějí a podněcuje a udržuje životní aktivitu. Již dítě v předškolním věku touží po samostatnosti při rozhodování a jednání. Od rodičů a učitelky mateřské školy se očekává, že dětem poskytnou dostatečný prostor pro experiment a tvořivé jednání a tím podpoří jejich sebedůvěru. Dětem by měly být poskytnuty možnosti vyjádření se všemi způsoby a zároveň možnost projevit důvěru a známky přízně. To vše má pozitivní vliv na jejich zdravé sebevědomí. Dítě pak tím, že se postupně osamostatňuje, získává přirozenou důvěru ve vlastní schopnosti.

❖ **Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů**

Tato potřeba je důležitá proto, aby se dítě při činnosti nenudilo, ale zároveň nebylo přetěžováno. Je důležité, aby dítě bylo vhodně k dané činnosti namotivováno a tím pádem na ni naladěno. Období předškolního věku je důležitou fází získávání zkušeností z hlediska vývoje dítěte. Aby tato potřeba byla uspokojována, je nutná podpora přirozené zvědavosti a aktivity dítěte. Proto by rodiče i učitelka v mateřské škole měli sledovat zájmy a náměty vycházející od dítěte a promýšlet výběr zájmových kroužků

tak, aby byl pro děti přínosem a ne přetěžováním. Jestliže se totiž dítě učí tomu, co je zajímavé, pak dochází k pokrokům mnohem výrazněji.

❖ **Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech**

Pokud je naplněna tato potřeba, dochází k tomu, že se z podnětů přicházejících k nám prostřednictvím našich smyslů stávají zkušenosti a poznatky. Je to základní potřeba, která umožňuje učení. Bez této potřeby bychom vnímali své okolí a vše co se v něm děje jen jako náhodné, působilo by to jako chaotické a v takovém případě bychom se jen stěží mohli něčemu naučit.

Tak, jako má svět „dospělých“ určitý řád a pravidla, vyžaduje to stejně i dítě v předškolním věku. Dítě potřebuje vidět svět jako smysluplný, jako svět, ve kterém se dokáže orientovat z hlediska času, prostoru. Proto pravidelný program, střídání činností a nenásilné uspořádání těchto činností uspokojuje nejen potřebu jistoty, ale i stálosti, smyslu a přirozeného řádu. Činnost v zájmovém kroužku by tedy neměla potlačovat svobodu dítěte a především osobnostní přístup, ale vést ho k vlastní tvořivosti a iniciativě. Předškolní dítě se také potřebuje ujistit, že už něco zná a umí. Pak se velmi rádo učí něčemu novému.

❖ **Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů**

Tato potřeba je důležitá z hlediska socializace, na základě jejího uspokojování dochází k pozitivnímu vnitřnímu uspořádání osobnosti dítěte a její naplnění přináší dítěti pocit životní jistoty. Úroveň sociálně-emocionálního vývoje dítěte, přicházejícího do mateřské školy, bývá ovlivněna výhradně citovou vazbou rodiny. Většina dětí v mateřské škole tráví mnoho denního času a jistou přímou citovou vazbu očekává i od učitelky. Ta pochopitelně nenahrazuje matku nebo členy rodiny, ale snaží se o utváření pozitivních citových vztahů. Specifický vztah dítěte k učitelce následně vede k vytváření vztahu k ostatním dětem. Dítě se lépe adaptuje, je samostatnější a zároveň se učí spolupracovat, spoluprožívat. Tudíž právě učitelka musí vhodným způsobem přispívat k naplňování potřeby citových a sociálních vazeb.

❖ **Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty**

Jestliže je tato potřeba uspokojena, rodí se z ní zdravé vědomí vlastního já, díky kterému si dítě osvojuje společenské role a pro své životní snahy si stanovuje hodnotné cíle. Proto je pozitivní identita základem k utváření zdravého sebevědomí. K uspokojování této potřeby je důležité, aby učitelka mateřské školy poskytovala příležitosti k vyváženému a také mnohostrannému uplatnění všech dětí. Dítě má potřebu být rovnocenným týmovým členem, proto se učitelka u dětí musí vyvarovat vzniku pocitu nadřazenosti nebo méněcennosti. Uspokojení osobní identity vede k zdravému vědomí vlastního já, proto je pro dítě velmi důležité získávat své místo a postavení ve skupině.

❖ **Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy**

Uspokojení této potřeby dává našemu životu časové rozpětí ve smyslu naděje - beznadějí a podněcuje a udržuje životní aktivitu. Již dítě v předškolním věku touží po samostatnosti při rozhodování a jednání. Od rodičů a učitelky mateřské školy se očekává, že dětem poskytnou dostatečný prostor pro experiment a tvořivé jednání a tím podpoří jejich sebedůvěru. Dětem by měly být poskytnuty možnosti vyjádření se všemi způsoby a zároveň možnost projevit důvěru a známky přízně. To vše má pozitivní vliv na jejich zdravé sebevědomí. Dítě pak tím, že se postupně osamostatňuje, získává přirozenou důvěru ve vlastní schopnosti.

5.2 Naplňování potřeb z hlediska zájmové činnosti

Dnešní doba klade důraz především na poznatky a znalosti. Stále stoupá potřeba vzdělání a právě proto je dítě pod tlakem okolí a stále se učí. Spontánní aktivity jsou omezovány v rámci řízených zájmových aktivit. Dítě se stává více realističtější a v dnešním přetechnizovaném světě je stále více inspirováno médii, což se projevuje značnou měrou při spontánní hře. Dnešní doba příliš přeceňuje množství a význam

informací, které by měly být dítěti předloženy. V souvislosti s tím nemá dítě ani dostatek času tyto informace vstřebat a utřídit. V důsledku toho se snižuje možnost dítěte objevovat nové věci pomocí vlastních smyslů. Stále více se dítěti předkládá aktivita promyšlená rodičem či pedagogem. Hra je pro dítě zdrojem informací, jejím prostřednictvím se vědomosti dítěte prohlubují a rozvíjejí. Při hrách děti získávají poznatky o vlastnostech věcí a různého materiálu. Promítají se do ní schopnosti dítěte, rozum a cit. Poznává v ní nejen věci kolem sebe, ale zároveň sebe samé a ostatní lidi v určitých situacích. Ve hře se rozvíjí celá osobnost dítěte.

Hra je především prostředek k uvolnění napětí, relaxaci, odpočinku a také pocitu svobody. To se bezpochyby týká také zájmové činnosti dítěte, která je v rámci zájmového kroužku řízenou činností, dítě ji díky tomu může vnímat jako určitou povinnost a v ten moment tato činnost přestává být zájmem. *„Žádoucím, dosud zdaleka nedosaženým cílem je poučený, aktivní zájem každé rodiny o to, aby její děti mohly svůj volný čas prožívat bohatě a smysluplně, na základě svého dobrovolného rozhodnutí a současně za citlivého vedení ze strany rodičů“* (Hofbauer, 2004, str. 61).

Ze zkušeností mohu konstatovat, že rodina by měla učit děti přistupovat k volnému času tvůrčím způsobem, sledovat a citlivě reagovat na potřeby, zájmy a také nadání dětí. Děti by tedy bezpochyby měly mít možnost svobodné volby při rozhodování o své zájmové aktivitě a rodiče by její realizaci měly podpořit, pokud výběr zájmové aktivity bude dítě naplňovat, přinášet mu uspokojení a radost. Návštěva zájmového kroužku by však v žádném případě neměla být na úkor času dítěte stráveného s rodiči, což je v dnešní době poměrně častý jev, nezájem o to, co by děti rády dělaly, vede mnohdy k situacím, že zájmový kroužek se stává jakýmsi „odložištěm“, kam rodiče děti doprovází. Jestliže má tedy dítě potřebu být s rodiči a zájmovou aktivitu vykonávat s nimi, měly by rodiče mít aktivní přístup, dítěti se věnovat a jeho potřebu společné účasti naplnit. Rodiče by měli být těmi, kteří s dětmi zájmovou aktivitu vykonávají a nespoléhat na to, že to za ně vyřeší „jiní“. V mnoha případech rodiče s dítětem aktivity nevykonávají jen z důvodu nezájmu a pohodlnosti.

Přínosem by byl zájem rodičů o to, aby si jejich dítě samo vybralo na základě svého dobrovolného rozhodnutí zájmovou aktivitu. Protikladem je snaha rodičů za své dítě rozhodovat, pramenící z neznalosti a nezájmu, nepochopení a nerespektování potřeb a zájmů svých dětí. (Hofbauer, 2004)

Nerespektování potřeb dítěte se projevuje také u dětí, jejichž rodiče se snaží o to, aby jejich dítě bylo v různých zájmových oblastech úspěšné nebo u dětí, které se věnují nějaké zájmové činnosti na špičkové úrovni. Na tyto děti jsou pak kladeny nepřiměřené nároky, jsou přetěžované.

Na základě vlastních praktických zkušeností mohu konstatovat, že dítě, které již od svých pěti let vstává dvakrát či třikrát v týdnu v brzkých ranních hodinách, aby bylo přítomno na tréninku malých hokejistů nebo krasobruslařek, je nejen přetěžováno fyzicky, dítě je unavené, během dne usíná, má špatnou koncentraci a pomalejší reakce, ale ve většině případů není respektován ani zájem dítěte (kroužek si samo nevybralo), ani to, co je v zájmu dítěte (zdraví) a ani potřeby dítěte. Při ranním vstávání pláče (dostatek spánku je pro ně přirozený a ten mu chybí), odmítá chodit na tréninky (následně je unavené, bolí ho namožené svalstvo, nehledě na možné deformace částí končetin, které mohou nastat při takto intenzivní námaze).

6. ZÁJMOVÝ KROUŽEK, ZÁJMOVÁ ČINNOST, VOLNÝ ČAS

Pod pojmem zájmový kroužek nebo zájmová činnost si můžeme představit místo, kde se sdružují lidé, v případě této práce se jedná o předškolní děti, a věnují se nějaké aktivitě, o kterou mají zájem, baví je, přináší jim určité uspokojení a v nějakém oboru prohlubuje jejich znalosti, schopnosti a dovednosti. Co říká na pojmy zájem, zájmový kroužek, zájmová činnost a volný čas odborná literatura?

„Zájem můžeme charakterizovat jako osobnostní vlastnost, vyjadřující vztah k předmětům či jevům, kterým člověk připisuje zvláštní význam. Vzbuzuje snahu po aktivním kontaktu s předmětem zájmu a jeho poznávání, popř. ovládání či zvládání. Tato skutečnost se promítá do činností člověka, jejich vykonávání je vždy spojeno s citovými prožitky.“ (Němec a kol., 2002, str. 23)

„Pojem zájmový kroužek je vysvětlován jako organizační forma mimotřídní nebo mimoškolní činnosti, jejíž obsahem je rozvíjení určité zájmové činnosti.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995)

„Zájmová činnost je charakterizována jako pěstování a rozvíjení specifických sklonů, zájmů a koníčků v organizovaných skupinových formách jako součást neformálního vzdělávání, v individuálních činnostech jednotlivců jako součást informálního vzdělávání“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995)

„Pojem volný čas je čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995)

Podle Hofbauera (2004) jsou hlavními funkcemi volného času především odpočinek, zábava a rozvoj osobnosti.

Zájmové činnosti se podílí na utváření názorů, postojů a také přesvědčení člověka a na rozdíl od zábavy mají aktivní charakter.

Za základní rysy volného času považujeme svobodnou volbu účasti na jeho aktivitách, poskytování radosti a uspokojování svých potřeb. (Hofbauer, 2004)

Obsah každé zájmové činnosti se diferencuje podle věku dětí. Předškolní věk se vyznačuje tím, že dítě zajímá činnost samotná a teprve následně dochází k diferenciaci jednotlivých zájmů. Právě z důvodu, že v tomto období je velmi jednoduché nadchnout dítě pro kteroukoli zájmovou činnost je důležitá znalost dítěte a odhad jeho schopností. Nesmíme v první řadě zapomínat na přání, potřebu a zájem samotného dítěte. To je ta dobrá cesta pro správnou volbu zájmového kroužku. Jen tak může být zájmový kroužek dítěti přínosem a prostředkem k uspokojení. Velký význam pro budoucnost má aktivní účast dítěte v činnosti, protože se učí mimo jiné řešit vzniklé potíže, komunikovat, plánovat. Učí se vytyčit si nějaký cíl a zároveň hledá způsob k jeho dosažení. Učí se překonávat překážky, objevovat své možnosti a v neposlední řadě autoevaluaci.

6.1 Formy zájmové činnosti

Ze všech forem zájmových činností jsem vybrala ty, které se týkají nebo mohou týkat dětí předškolního věku.

- ❖ **pravidelné činnosti, organizované v relativně stálých zájmových útvarech** – kroužky, kluby, oddíly
- ❖ **pravidelná činnost individuálního charakteru** – hra na hudební nástroj, výuka cizího jazyka (může být v předškolním období prováděna skupinově), zájmová činnost vykonávaná s rodiči
- ❖ **činnost příležitostná organizovaná jako jednorázová nebo kolektivní akce v cyklech** – plavecké kurzy, taneční kurzy, letní tábory apod.
- ❖ **činnost příležitostná s individuálním charakterem** – sledování televize, aktivity na PC, návštěva kulturních nebo sportovních akcí apod.

6.2 Obsahové dělení zájmové činnosti

Podle obsahu dělí Němec a kol.(2002) zájmové činnosti na několik kategorií. Pro potřeby této práce vybírám několik typů kroužků, ostatní se k předškolnímu věku nehodí.

❖ vědeckotechnické a vědecké

Patří sem činnosti biologické, mineralogické, radioamatérské, modeláři. Z praxe vím, že tento typ kroužků není mezi dětmi v předškolním věku příliš rozšířený, nicméně znám několik dětí, které tyto kroužky navštěvují. Důvodem docházky těchto dětí do kroužku je velký zájem o činnost.

❖ technicko praktické

Náleží sem kroužky dovedných rukou

❖ **společenskovední**

Kroužky jazykové

❖ **přírodovědné**

Spadají sem např. rybáři, chovatelé zvířat. Děti v předškolním věku docházejících do těchto kroužků také není mnoho, ale zjistila jsem, že ty děti, které tyto kroužky navštěvují tak činí především vzhledem k založení rodiny (rodič nebo rodiče jsou vášniví rybáři) či na základě toho, že do kroužku chodí starší sourozenec.

❖ **estetickovýchovné**

Výtvarné, hudební, literárně-dramatické

❖ **tělovýchovné, sportovní**

Atletika, gymnastika, sportovní hry, plavání, bruslení, hokej, fotbal, lyžování, florbal.

Z vlastní zkušenosti vím, že nabídka zájmových kroužků v mateřských školách se liší, ať už z důvodu podmínek pro ten který kroužek, oblíbenosti, přání rodičů nebo z hlediska dalších faktorů té konkrétní mateřské školy. Mateřské školy tedy nabízejí kroužky jazykové a to především kroužek anglického jazyka, dále kroužky keramiky, hry na hudební nástroj, kroužky hudební, výtvarné, pohybové, dramatické, taneční, kroužky jógových cvičení, turistické, kroužky bojových umění.

Ve své praxi se jako učitelka setkávám s názory rodičů, že v současné době je u dětí předškolního věku v žebříčku oblíbenosti zájmových kroužků na prvním místě cizí jazyk a to především jazyk anglický. Následuje kroužek počítače, což je nejrychleji se rozvíjející zájmová činnost, která kromě počítačových dovedností rozvíjí také logické uvažování, ale hrozí při ní návyk na tzv. virtuální drogu. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003)

Dále pak keramický kroužek, kroužky hudební (zpěv, hra na hudební nástroj) a sportovní aktivity (plavání, fotbal, sebeobrana). Otázkou však zůstává, zda jsou

to kroužky oblíbené dětmi nebo rodiči. Obsah každé zájmové činnosti by měl vycházet z dovedností dětí a z jejich poznatků. Tato činnost by měla dítě vést k aktivitě, rozvoji samostatnosti a především ke schopnosti umět si zorganizovat nejen volný čas, ale i činnost samu. Každý pedagog nebo lektor zájmového kroužku by měl vědět k jaké činnosti má to které dítě předpoklady a také v jakém prostředí se dítě pohybuje. Následně by podle zjištěných informací měla být vytvořena kvalitní nabídka zájmové činnosti. Prostředím, ve kterém se dítě pohybuje, mám na mysli především prostředí rodinné. Jiné podmínky k docházce a aktivitě činnosti může mít dítě z rodiny úplné a zcela odlišné zase dítě z rodiny neúplné. Z praxe vím, že rozdíly jsou patrné např. ve vybavení dítěte pro činnost, jestliže je potřebná. Dítě z neúplné rodiny může mít problém se zajištěním výbavy nebo kvalitou vybavení. Příčina je ve finančních možnostech rodiče nebo rodičů. Stejně tak pravidelná docházka může být rozdílná u dítěte z úplné nebo neúplné rodiny. Když jsou rodiče dva, vystřídají se v dopravování a vyzvedávání dítěte z kroužku podle potřeby. Rodič, který je sám má možnosti omezené a jestliže je dítě odkázáno pouze na něj, může být problém dítě v danou dobu na kroužek dopravit, či ho vyzvednout, jestliže tomu brání např. pracovní povinnosti, nemoc rodiče apod.

7. OSOBNOSTNÍ ZŘETELE V PŘÍSTUPU K DÍTĚTI

Existují určité zřetele v přístupu k dítěti, které uvádí Helus (2004) a já zde uvedu tři, které se dotýkají zájmové činnosti předškolního věku.

❖ Zřetel k zaměřenosti dítěte

V předškolním období ještě nemůžeme hovořit o výrazné specifické zaměřenosti osobnosti. Zájmová činnost dítěte předškolního věku by měla souviset s jeho všestranným rozvojem, který je důležitý. Samotná zaměřenost osobnosti je tvořena zájmy, hodnotovou orientací, potřebami, motivy a právě proto není specifické zaměření v tomto období vhodné, protože právě jednostrannost zatěžuje osobnost dítěte. Jakákoli zájmová činnost je pro dítě novou zkušeností, novým učením a proto by volba

zájmového kroužku měla souviset nejen s možnostmi dítěte, ale také s jeho potřebou a přáním.

❖ **Zřetel celistvosti**

Každý kroužek je zaměřen na určitou aktivitu, a tudíž rozvíjí u dítěte jen některé kompetence odpovídající specifičnosti oboru zájmové činnosti. Je důležité při volbě zájmové činnosti vnímat dítě jako celek, brát v potaz jeho charakter, temperament a především schopnosti. Kompetence, které se rozvíjejí v dané zájmové činnosti, musí jít ruku v ruce se schopnostmi dítěte.

❖ **Zřetel pohlaví**

Velká většina zájmových kroužků není omezena pohlavím, jen v některých případech se pohlavím rozlišuje, ale také ne zcela. Např. krasobruslení, gymnastika, baletní průprava ve smyslu dívek a fotbal, hokej, sebeobrana ve smyslu chlapců.

8. VÝBĚR ZÁJMOVÉHO KROUŽKU

Volný čas dětí je v dnešní době bezpochyby ovlivněn činnostmi v zájmových kroužcích. Nabídka zájmových kroužků je velmi bohatá, nicméně se podřizuje módním trendům. Dítě by mělo v kroužku nacházet formu relaxace a zálibu, mnohdy však dítě do kroužku dochází v důsledku naplňování ambicí rodičů, ve snaze o úspěch svého dítěte. Začátek je v rodině, která je jako primární sociální skupina pro děti také prvotním prostředím volnočasového života a výchovy. (Hofbauer, 2004)

Někdy si rodiče ani neuvědomují, že přenáší na dítě své touhy a nenaplněné sny a za každou cenu se ho, bez ohledu na jeho vlohy a předpoklady, snaží nutit k činnosti, ke které nemá ani nejmenší předpoklady, ani zájem o činnost. Nutí ho v rámci svého nenaplněného dětství být někým, čím samo dítě být nechce. Naše geny se však nedají obejít, ani ovlivnit, projeví se ve chvíli kdy to třeba člověk ani nečeká, proto mnohdy

rodičům nezbyvá nic jiného než se smířit s faktem, že dítě třeba nebude pokračovatelem rodinné tradice, ani umělcem nebo sportovní hvězdou. (Strašíková, 2004)

Co vede rodiče k výběru zájmového kroužku? Dle mých zkušeností se důvody výběru různí. Především je to otázka financí, dále také módní trend a s tím související „předhánění se“ v návštěvnosti kroužků s jinými rodiči, zájem rodičů samých a zájem dítěte. Posloupnost těchto důvodů by měla být zcela opačná ovšem v dnešní době tomu tak, bohužel, není. Ne každý rodič má objektivní náhled na své dítě a z důvodů vlastních tužeb a ambicí mnohdy přihlašuje dítě na několik zájmových kroužků, čímž může docházet k přetěžování dítěte a mizí, pro dítě tak důležitá, spontánní aktivita. Z hlediska dítěte by na prvním místě měla stát jeho volba, kterou rodiče mohou korigovat s přihlédnutím k jeho možnostem, schopnostem. Rodič by si měl všimnout zájmu dítěte o činnost, a pokud to možnosti a podmínky dovolí, měl by onu činnost prožívat s dítětem.

Domnívám se, že faktorů, které ovlivňují rodiče při volbě zájmového kroužku pro své dítě, je mnoho. Uvádím zde pouze ty, které jsou z mého pohledu, z hlediska dítěte důležité.

❖ **Finanční možnosti**

Finanční možnosti rodiny hrají v mnoha případech velkou úlohu v rozhodování pro ten který kroužek. Pokud jsou tyto možnosti dostatečné, má dítě příslib téměř neomezeného výběru kroužků. Otázkou zůstává, zda je to pro dítě přínosem z hlediska přetěžování a z hlediska jeho možností. Ne každé splněné přání dítěte je pro dítě vždy přínosné. Druhou stránkou věci je fakt, že finanční možnosti některých rodin jsou omezeny. Pak dítě nemusí docházet do žádných zájmových kroužků a volný čas tráví jen spontánní činnostmi doma nebo někde na hřišti, anebo si rodiče jsou vědomi toho, že dítě by rádo dělalo nějakou zájmovou aktivitu a proto se mu jí snaží vynahradiť sami v rámci svých možností. Dětem se maximálně věnují, docházejí na různé prohlídky, navštěvují různé akce a kolikrát to pro dítě může být více přínosné než docházka do zájmového kroužku.

❖ **Módní trend**

Nabídku zájmových kroužků také ovlivňuje společnost, čili módní trend, který společnost udává. Jestliže bude vzrůstat trestná činnost a lidé se budou čím dál více bát chodit po ulicích, vzroste nabídka kroužků sebeobrany a ty se pak stanou módním hitem. Ze své praxe vím, že v současnosti prvenství zaujímá výuka cizího jazyka a to především jazyka anglického. Dnešní doba si otevřenými dveřmi do světa žádá znalosti cizího jazyka a je to zcela v pořádku, nicméně ve věku kdy se dítě teprve učí pracovat se svým rodným jazykem, „osahává“ si ho, nemá ho zcela zafixován a mnohdy chodí na nápravu řeči do logopedické ambulance, není vždy vyzrálé na výuku jazyka cizího. Náhle se dostává do kroužku jazyka anglického, jiná gramatika, jiná výslovnost, spousta nových informací. Dohromady vzniká v dítěti jeden velký zmatek. Osobně jsem toho názoru, že výuka cizích jazyků do předškolního období nepatří, pokud dítě nežije v bilingvální rodině.

❖ **Kroužky v MŠ**

Rodiče často volí zájmové kroužky pořádané mateřskou školou, neboť je to pro ně nejjednodušší. Jestliže totiž dítě navštěvuje kroužek přímo ve škole, nemusí se rodiče starat o doprovod dítěte na kroužek, berou ho jako součást pobytu dítěte ve škole. Pro mnohé děti je kroužek v mateřské škole jedinou možnou variantou zájmové činnosti a to především pro děti z neúplných rodin, kdy rodina nemá možnosti pro volbu kroužku mimo mateřskou školu.

Důležitá je však také organizace kroužku. Jako učitelka v mateřské škole nemohu pochopit, že některé kolegyně v jiné mateřské škole zařadí zájmový kroužek jógových cvičení, které jsou zaměřeny na celkové zklidnění organismu, do doby pobytu venku, kdy dítě plně věnuje čas své potřebě pohybu, kterým se uvolní, odreaguje. Místo toho se dítě po řízených činnostech opět uzavře do místnosti, kde po aktivitách organizovaných u stolu bude provádět cvičení na zklidnění organismu. Byla jsem svědkem toho, kdy dítě z prvotního nadšení docházky do kroužku začalo tuto docházku odmítat. Důvodem byla zjevně špatná časová organizace kroužku.

❖ **Doporučení kroužku známými**

Jestliže se rodiče rozhodnou pro kroužek mimo mateřskou školu, pak se velice často rozhodují na základě doporučení svých známých. Tato volba může být ovlivněna jakýmsi „předháněním“ ve smyslu atraktivnosti kroužku nebo také počtu kroužků, na které dítě dochází. Zároveň však doporučení některého zájmového kroužku přináší ověřenou kvalitu činností kroužku, jeho vedení a zkušenosti.

❖ **Doporučení kroužku pedagogem**

Málokdy se rodiče obrátí na pedagoga s prosbou o radu, na kterou zájmovou činnost má jejich dítě vlohy, který kroužek se pro jejich dítě hodí, ve kterém by bylo spokojeno. Rodiče často zapomínají na možnost a potřebnost komunikace s učitelkou. Mnohdy si neuvědomují, že z osob mimo rodinu je učitelka tou, která zná dítě velmi dobře, protože s dítětem tráví v mateřské škole podstatnou část dne. Neuvědomují si, že včasná konzultace s učitelkou může předejít spoustě problémů, které mohou později nastat.

❖ **Zájem dítěte**

Jestliže se rodič rozhoduje při výběru zájmového kroužku na základě přání a zájmu dítěte, je to ta nejlepší možná varianta pro dítě. Důležité je včasné podchycení skutečného zájmu dítěte, nasměrování jeho zájmové cesty správným směrem a objektivní vzetí v úvahu možnosti a schopnosti dítěte pro daný zájem. Následné propojení s možnostmi rodiny a pak bude zájmová činnost pro dítě přínosem.

❖ **Splnění vlastních ambicí rodičů**

Nemožnost vykonávat určitou oblíbenou zájmovou činnost, ať už z jakéhokoli důvodu, v době svého dětství, vede nezdědka rodiče k výběru zájmového kroužku pro své dítě podle svých představ a přání. Přejí si, když nemohli oni, aby jejich

vysněnou cestou šlo dítě. Jen málokterý rodič přitom bere v úvahu přání svého dítěte, na prvním místě je pro něj splnění snu vlastního. Nemusí to být však jen nenaplnění svých snů, ale také falešná představa o dítěti, kdy své dítě rodič v rámci jeho možností přecení nebo naopak nedocení, vybere mu aktivitu v dobré víře, že dělá pro dítě nejlepší možné a opak přitom může být pravdou. *„Mají tedy rodičovské postoje dobrodružnou cestu od svých pramenů kdesi hluboko ve vlastním dětství až do doby, kdy budou moci být uplatněny ve výchově vlastního dítěte“.* (Matějček, 1996, str.12)

9. ZÁJMOVÉ KROUŽKY A MATEŘSKÁ ŠKOLA

Mateřská škola patří do prostředí, ve kterém se dítě téměř denně pohybuje. Tvoří tak jeho přirozenou součást. Dítě se v tomto prostředí učí, seberealizuje a rozvíjí s ohledem na současný i budoucí život. Mateřská škola staví svůj profil na základě RVP PV, kdy dítě vede k získání určitých kompetencí. Díky RVP PV může mateřská škola reagovat v plné míře na zájmy dětí i s ohledem na přání rodičů, kteří se mohou podílet na vytváření školního plánu. Z pohledu předškolního zařízení může být nabídka zájmových kroužků v rámci prezentace mateřské školy veřejnosti určitou motivací pro rodiče. Z pohledu rodičů jim nabídka kroužků „usnadňuje“ rozhodování, do které mateřské školy dítě přihlásí, přestože by vodítkem měl být školní vzdělávací program. Každá mateřská škola nabízející zájmové kroužky pro děti se snaží do svého repertoáru zařadit něco, co jiné mateřské školy nemají, ale neuvědomují si, že nabídka kroužků může značit absenci něčeho v jejich školním programu.

„Děti jsou jednosměrně zatěžovány zvláště v kognitivní oblasti výchovou orientovanou na výkon, kdy je cílem trénink dovedností a schopností nadměrného příjmu informací. V naší zemi také není výjimkou, že již předškolní dítě kromě docházky do školky absolvuje každé odpoledne nějaký zájmový kroužek. Rodiče tak jednají v dobré víře. Chtějí poskytnout dítě maximum příležitostí, aby bylo díky svým dovednostem dobré a ještě lepší. Malý človíček tak přichází o to nejcennější, co se v této době má naučit – realizovat vlastní fantazii ve volné hře, naučit se vycházet sám se sebou a naučit se fungovat ve společenství druhých lidí“. (Šulová, 2003, str. 376)

V případě dětí, které mají složitou rodinnou situaci z hlediska finanční stránky nebo možností rodiny, je přítomnost zájmových kroužků, za dodržení určitých podmínek, v mateřské škole přínosná. V takovém případě je však nutné, aby lektor zájmového kroužku byl profesionální, měl příslušnou odbornou úroveň, byl efektivní v přístupu a v uspokojování potřeb dítěte, empatický a akceptoval osobnost dítěte. Důležitým faktem zůstává také časová nezátíženost dítěte, správná organizace kroužku.

Školní prostředí vytváří mnoho situací, ve kterých se dítě srovnává s ostatními. Mezi ně patří i zájmové kroužky. Podílet se na rozvoji sebedůvěry dítěte znamená hledat možnosti, jak každému dítěti poskytnout zkušenost, že v určité oblasti něco umí, dovede, dokáže. Jsou děti, u kterých není problém prostor na podporu sebedůvěry poskytnout, ale jsou i děti, u kterých to tak snadné není. Ovšem i ony potřebují poznávat sami sebe prostřednictvím toho, co zvládnou. Proto by nemělo chybět správné pedagogické vedení, pedagogický takt a důvěra.

Má praxe mi ukázala, že zájmové kroužky pro děti předškolního věku přinášejí dětem mnoho pozitiv. Kontakt s určitou skupinou vrstevníků, se kterou se dítě nestýká každý den, přináší situace, které se dítě učí řešit a nachází nové cesty k těmto řešením. Vytváří si nové vztahy jak s kamarády, tak s autoritami a nepochybně získává nové znalosti a rozvíjí své schopnosti v určité oblasti, kterou mu zájmový kroužek přináší. Rozvíjí svou fantazii a tvořivost a má zasloužený pocit úspěchu ze svých zdarů. Děti, které mají na danou činnost nadání, si svůj talent dále prohlubují.

Jestliže mají děti o danou činnost skutečný zájem, baví je, jsou uspokojovány jejich potřeby a pak se cítí naplněny. Své zkušenosti a nové poznatky z kroužků přenášejí mezi vrstevníky v mateřské škole, novými nápady obohacují činnosti v ní a při správném pedagogickém vedení se tak podílejí na nabídce aktivit.

PRAKTICKÁ ČÁST

10. PROBLEMATIKA VÝZKUMU

Přístup rodičů k zájmové činnosti dětí předškolního věku v úplných a neúplných rodinách.

11. CÍLE

1. Zjistit, které faktory se podílejí na výběru zájmových aktivit z pohledu rodičů v úplných a neúplných rodinách.
2. Zjistit zda výchovný styl rodiče nebo rodičů je jedním z faktorů ovlivňujících zájmovou činnost dítěte.
3. Zjistit zda mateřská škola nabízí rodičům, v zájmu dětí, odbornou pomoc a konzultace týkajících se zájmové činnosti dětí.

12. HYPOTÉZY

1. Předpokládám, že jsou rozdíly v přístupu rodičů z úplné a neúplné rodiny ve výběru zájmové činnosti pro dítě.
2. Předpokládám, že přístup rodičů k dítěti z hlediska výchovného stylu ovlivňuje výběr zájmové činnosti dítěte.
3. Předpokládám, že se nabídka konzultace rodičům v mateřských školách, ohledně zájmových aktivit dětí, bude lišit.

13. METODY

V praktické části jsem použila při šetření 1. a 2. cíle metodu individuálního strukturovaného řízeného rozhovoru s rodiči a s jejich souhlasem využila anamnézu k získávání dalších informací, které by mohly souviset se zájmovou činností dítěte.

Rozhovor obsahuje devět otázek zaměřených na volbu zájmového kroužku dítěte a výchovný styl v rodině. Předpokládaná délka rozhovoru 15 -20 min.

OTÁZKY

1. Co Vaší dceru/syna zajímá, co dělá nejraději ve volném čase?
2. Navštěvuje Vaše dcera/syn nějaké zájmové kroužky? (Proč ne?)
3. O výběru kroužku jste se s dítětem radili nebo jste ho vybrali sami?
4. Podle čeho jste se rozhodli pro konkrétní zájmový kroužek?
5. Jsou i jiné faktory, které ovlivňují Váš výběr zájmového kroužku?
6. Navštěvoval/a Vaše dcera/syn zájmový kroužek, do kterého jste ukončili její/jeho docházku? (Proč?)
7. Preferujete zájmové kroužky v MŠ nebo mimo ni? Proč?
8. Jakou formu odměn používáte a za jakých okolností?
9. Jak řešíte výchovné problémy?

V rámci šetření 3. cíle použiji metodu dotazníku pro učitelky mateřských škol.

14. STANOVENÍ VÝZKUMNÉHO VZORKU

Cílovou skupinu respondentů tvořilo dvacet rodičů 5-6ti letých dětí. Deset rodičů z rodin úplných a deset rodičů z rodin neúplných, z toho osm matek mající dítě v péči a dva otcové mající dítě v péči.

Poměr chlapců a děvčat byl vyrovnaný, 10:10. Při zájmové činnosti se většinou uplatňuje rozdíl pohlaví. Chlapci tíhnou k jinému druhu zájmové činnosti než dívky, ale berme v potaz fakt, že tyto rozdíly nejsou v předškolním období tak veliké.

15. VLASTNÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

15.1 Rozhovory

Pro získání informací jsem použila metodu individuálního strukturovaného řízeného rozhovoru, kterého se zúčastnilo dvacet rodičů. Rozhovory byly realizovány v období říjen 2008 až duben 2009. Těmto rodičům byly položeny otevřené otázky, kdy záleželo pouze na nich, jak odpoví. Dbala jsem na to, aby kladené otázky byly pro dotazované formulovány srozumitelně a to mi potvrdil předvýzkum, kterým jsem si ověřovala pochopení otázek. Původní verze měla dvacet otázek, šest otázek jsem po uskutečnění předvýzkumu vypustila z důvodu špatného pochopení otázek rodiči a také proto, že se ve výsledku ukázaly pro výzkum nepotřebné nebo se jejich obsah opakoval jinými slovy. Dalších pět otázek jsem vypustila při vyhodnocování samotného výzkumu, protože mi odpovědi neukázaly fakta důležitá pro mé výzkumné šetření. Dále jsem tedy pracovala s devíti otázkami. Před samotným rozhovorem bylo s respondenty vybráno místo rozhovoru tak, aby to pro ně bylo v co nejpříjemnějším prostředí a čas, který jim nejlépe vyhovoval. Respondenti byli před zahájením rozhovoru seznámeni s jeho účelem a smyslem a zároveň byli upozorněni, že získané informace budou použity zcela pro potřeby diplomové práce. Všichni respondenti dali souhlas se zpracováním informací.

V úvodní části rozhovoru jsem se snažila navodit příjemnou, přátelskou atmosféru, aby z respondentů opadla obava ze samotného rozhovoru, a domnívám se, že se mi toto podařilo u všech zúčastněných. Při rozhovoru jsem byla přítomna pouze já a respondent.

15.1.1 Rozbor rozhovorů

1. *Co Vaší dceru/syna zajímá, co dělá nejraději ve volném čase?*

Tuto otázku jsem rodičům položila jako první, abych s rodiči navázala otevřený kontakt, aby se rozhovořili a především proto, abych zjistila, jak dalece mají přehled o oblíbených činnostech svých dětí. Zda vědí, co jejich děti zajímá, k jaké činnosti tíhnou. Odpovědi na otázku měly být určitým vodítkem ke zjištění, zda rodiče při výběru zájmového kroužku respektují přání a potřeby dítěte a využila jsem je také k vyhodnocování 3. a 4. otázky. Při odpovědích jsem sledovala reakce rodičů, většina jich odpovídala okamžitě a bez rozmýšlení, pouze osm rodičů s odpovědí váhalo, ale dle odpovědi soudím, že tomu tak bylo z důvodu, že jejich děti mají spoustu oblíbených činností a rodiče se v danou chvíli rozhodovali co upřednostnit. Dva rodiče mě s odpovědí odkázali na samotné dítě, které nejlépe ví, co ho zajímá a co dělá nejraději. Podle rekcí těchto rodičů mohu říci, že u prvního případu šlo o podporu dítěte, neboť rodič odpověděl, že ví, co jeho dítě zajímá, ale nebude mluvit za něj, ať se vyjádří samo. Odpověď druhého rodiče byla zcela jasná, a to že neví, ať se zeptám dítěte. Na základě této odpovědi a reakce rodiče na kladenou otázku vyvozují, že tento rodič nemá úplný přehled o oblíbené činnosti svého dítěte, což se může negativně odrazit při výběru kroužku. Oba dva tito rodiče byli z neúplné rodiny.

Odpovědi na tuto otázku mi ukázali, že není znatelný rozdíl mezi rodiči z úplných a neúplných rodin v tom, zda znají oblíbené činnosti svých dětí. Všichni rodiče mají přehled o činnosti dětí, pouze v jednom případě se mi to nepotvrdilo.

2. *Navštěvuje Vaše dcera/syn nějaké zájmové kroužky? Jaké? (Proč ne?)*

Tato otázka byla výchozí otázkou mého výzkumu. Vytipovala jsem si děti pro potřeby výzkumu tak, aby pocházely, ve stejném počtu, z úplných a neúplných rodin bez ohledu na to, aby mi bylo známo, zda nějaký zájmový kroužek navštěvují

či nikoliv. Zjistila jsem, že z celkového počtu dvaceti dětí navštěvují nějaký zájmový kroužek všechny děti, z toho deset dětí z rodin úplných a deset z rodin neúplných. Moje domněnka, že dětí docházejících na zájmové kroužky bude více z rodin úplných, se nepotvrdila. Je pochopitelné, že pro hlubší zjištění by byl potřeba vzorek většího rozsahu, můj výzkumný vzorek je minimální, ale vycházím z něho a je pouze informativním vzorkem nastiňujícím problematiku v dané oblasti. Z dvaceti dětí navštěvujících nějaký zájmový kroužek ho devět dětí navštěvuje pouze v rámci mateřské školy, sedm dětí dochází do kroužků jen mimo mateřskou školu a čtyři děti navštěvují kroužek jak v mateřské škole tak mimo ni.

	Kroužek v MŠ	Kroužek mimo MŠ	Kroužek v MŠ i mimo ni
Úplné rodiny	3	5	2
Neúplné rodiny	6	2	2

Z uvedeného vzorku vyplývá, že zájmové kroužky navštěvuje stejný počet dětí z úplných i neúplných rodin.

3. O výběru kroužku jste se s dítětem radili nebo jste ho vybrali sami?

Touto otázkou jsem zjišťovala, do jaké míry si rodiče uvědomují přání a potřeby svých dětí, do jaké míry je respektují a upřednostňují nebo zda výběr zájmového kroužku nechávají pouze na svém rozhodnutí a z jakého důvodu. Dítě, které má možnost samostatného rozhodování a volby se lépe vyrovnává s nečekanými situacemi, má zdravé sebevědomí a vytváří si sebeúctu. Pokud se podílí na rozhodnutích, která se ho týkají, cítí se partnerem a tím se učí zodpovědnosti za své rozhodnutí. Překvapila mě

skutečnost, že výběr zájmové činnosti nechávají rodiče (dvanáct rodičů) spíše na sobě. Dokonce se někteří shodli v tom, že o takových věcech nemohou rozhodovat děti v tomto věku (ve věku předškolním) samy, že jsou na nějaká rozhodování příliš malí a nerozumní a neví, co je pro ně nejlepší. Uvádím, že takto odpověděli rodiče, z jejichž rozhovoru celkově vyplývalo, že vůči dítěti upřednostňují autoritativní styl výchovy (viz. otázka č. 9 a 10). Někteří rodiče (čtyři rodiče), sice volbu provádějí po dohodě s dítětem, ale ve své podstatě svými argumenty a přesvědčováním dospějí k závěru, že se dítě nakonec rozhodne tak, jak rodiče původně chtěli. Co mě velmi překvapilo, že tito rodiče mají dobrý pocit z toho, jak nechali dítěti samostatnost v rozhodování a své ovlivnění dítěte jakoby nevidí. Jen čtyři rodiče uvedli, že volbu nechávají na dítěti, což je velmi malé číslo.

	Vybrali sami	Vybrali s dítětem	Vybralo si dítě
Úplné rodiny	6	3	1
Neúplné rodiny	6	1	3

Kroužky celkově vybírají rodiče sami z obou rodin nastejno, výběru se s rodiči účastní více dětí z rodin úplných, samo si vybralo kroužek více dětí z rodin neúplných.

4. Podle čeho jste se rozhodli pro konkrétní zájmový kroužek?

Otázku jsem položila proto, abych zjistila, jaká kritéria rodiče upřednostňují při výběru zájmového kroužku a co je ve výběru ovlivňuje. Důvody proč dítě dochází na ten či onen zájmový kroužek se různí. Někteří rodiče (třináct rodičů) uvádí, že je to pro dítě nejlepší činnost, která mu podle jejich názoru vyhovuje. Sedm rodičů se domnívá, že k dané činnosti má jejich dítě nadání, několik jich uvádí (čtyři rodiče), že to či ono chtěli jako děti dělat oni a nemohli, tak to umožňují dítěti (tito rodiče

uvedli, že zájmový kroužek vybírali děti sami). U těchto rodičů bylo patrné vedení dítěte v rámci svého nenaplněného dětského přání. Skrze své dítě se chtějí promítnout a zájmový kroužek mu podle toho vybírají. Zůstává otázkou, zda je jejich dítě spokojeno či ne a zda si eventuelní náznaky nespokojenosti dítěte tyto rodiče uvědomují. Dalším důvodem výběru je módní trend kroužků (třináct rodičů) a doporučení někým z okolí (dvanáct rodičů).

Ukázalo se, že co se týče rozhodování rodičů ohledně zájmové činnosti dítěte, je ve výhodě dítě z rodiny úplné, neboť na výběr kroužků jsou rodiče dva. Jejich názory se sice mohou navzájem různit, ale také se rodiče mohou navzájem ovlivňovat, jeden druhému může poopravovat pohled na dítě. Některý rodič má vůči svému dítěti nasazený tzv. „růžové brýle“ nebo naopak si není jistý jeho možnostmi a schopnostmi. Vzájemná konfrontace proto může velmi pozitivně přispět při výběru zájmového kroužku a snížit tak možné negativní dopady na dítě.

Oproti tomu rodič, který vychovává dítě sám, nemá mnohdy s kým možnosti, schopnosti dítěte a výběr zájmového kroužku konzultovat, rozhoduje se na základě vlastního pohledu na dítě, který může být „zkreslený“ a pak dochází k oboustrannému zklamání.

	Vyhovující činnost	Nadání	Nenaplněné přání rodičů	Módní trend	Doporučení
Úplné rodiny	8	4	3	9	3
Neúplné rodiny	5	3	1	4	9

Rozdíly v přístupu výběru kroužku jsou patrné především u doporučení a módního trendu. Rodiče z neúplných rodin se jednoznačně více přiklání k názoru a doporučení někoho z okolí, domnívám se tedy, že je to z důvodu chybějícího

partnera, s kterým by rodič výběr kroužku konzultoval. V úplných rodinách jsou na to rodiče dva, právě možná proto se nenechají tolik ovlivnit okolím a spíše je zajímavá otázka módního trendu.

5. Jsou i jiné faktory, které ovlivňují Váš výběr zájmového kroužku?

V této otázce většina rodičů (třináct rodičů) zmiňovala finance, byly nejčastějším důvodem, což mě nijak zvlášť nepřekvapilo. Dnešní doba je z hlediska finanční stránky dobou velmi kolísavou, a proto je finanční důvod rodičů zcela pochopitelný. Následně také zmiňovali dostupnost kroužku v místě bydliště (čtyři rodiče) a také vedení kroužku (dva rodiče). Dalším faktorem ovlivňujícím výběr kroužku byl také fakt, že doba konání kroužku se kryje např. se zaměstnáním rodičů a není nikdo, kdo by dítě do kroužku doprovodil nebo ho z kroužku vyzvedl (osm rodičů). V těchto odpovědích se opět promítla nevýhoda dětí z neúplných rodin, kdy téměř všichni rodiče odpověděli, že jejich dítě nenavštěvuje ten či onen zájmový kroužek z důvodu nemožnosti ho na kroužek dopravit nebo ho vyzvednout. Necelá polovina respondentů uvedla, že při výběru zájmového kroužku hraje roli i fakt, jestli daný kroužek navštěvuje kamarád dítěte.

	Finance	Dostupnost kroužku	Vedení kroužku	Doprovod na (z) kroužku	Kamarád v kroužku
Úplné rodiny	6	1	2	2	5
Neúplné rodiny	7	3	0	6	3

Dalšími faktory ovlivňující výběr zájmového kroužku jsou jasně finance. Domnívala jsem se, že finanční stránka věci bude důvodem především u neúplných rodin, ale těsná vyrovnanost v odpovědích mi ukázala, že v současné době nemá ani úplná rodina natolik pevné zázemí z hlediska financí, aby to neovlivnilo výběr kroužku.

Zřetelná je nevýhoda neúplných rodin z hlediska doprovodu do (z) kroužku, která ovlivňuje výběr. V rodině, kde jsou rodiče dva, se tedy snáze najde řešení této situace.

6. Navštěvoval/a Vaše dcera/syn zájmový kroužek, do kterého jste ukončili její/jeho docházku? (Proč?)

Na tuto otázku jsem se ptala, protože jsem chtěla zjistit, jaké důvody rodiče vedly k ukončení docházky dětí do zájmového kroužku. Předpokládala jsem, že se z odpovědí dozvím, jestli existují ještě další faktory mající vliv na zájmovou činnost dětí.

Z dvaceti rodičů odpovědělo pět, že jejich dítě docházku do nějakého kroužku dříve ukončilo. Ve dvou případech byla důvodem k ukončení docházky nespokojenost dítěte. Oba tito rodiče vybrali zájmový kroužek dítěti na základě vlastního rozhodnutí, ne na základě přání dítěte. Jedno dítě začalo po nějaké době docházet do kroužku s pláčem, posléze odmítalo kroužek navštěvovat úplně. Druhé dítě neplakalo, ale zůstalo stát přede dveřmi místnosti, kde se kroužek konal a odmítalo vejít dovnitř. Podotýkám, že oba tyto kroužky nebyly realizovány v mateřské škole, ale mimo ni. Domnívám se tedy, že i důvěrně známé prostředí, kterým bezpochyby mateřská škola je, může mít vliv na zájmovou činnost dítěte. Dalším nově zjištěným faktorem ovlivňujícím zájmový kroužek dítěte byl ten, že dítě bylo ospalé, unavené a tak se docházku rodiče rozhodli ukončit (dítě docházelo ještě na další dva kroužky, z toho jeden byl v tentýž den jako kroužek s ukončenou docházkou). Faktorem, který může ovlivnit zájmový kroužek je tedy přetěžování dítěte. Ve zbývajících dvou případech hrály, v ukončení docházky, roli opět finance.

Pět dětí ukončilo někdy docházku do zájmového kroužku, všech pět dětí bylo z úplných rodin. Opět se zde promítla finanční stránka věci a také faktor přetěžování dítěte.

7. Preferujete zájmové kroužky v MŠ nebo mimo ni? Proč?

Touto otázkou jsem zjišťovala důvody výběru kroužků v mateřské škole nebo mimo ni a předpokládala jsem, že se mi potvrdí domněnka, že rodiče raději upřednostní kroužek ve škole, protože je to prostředí pro dítě důvěrně známé kde v kroužcích pracují učitelky, které děti dobře znají. Rodiče se setkávají s učitelkou každý den a proto je mezi nimi lepší komunikace než s lektorem, kterého vidí jednou týdně a to ještě ne vždy. Tato domněnka se mi však nepotvrdila, protože necelá polovina respondentů (devět rodičů) uvedla, že preferují kroužky mimo mateřskou školu a to z důvodu větší váhy kroužku mezi lidmi. Podle těchto odpovědí to údajně lépe vypadá, když dítě dochází do mateřské školy a odpoledne na kroužek někam jinam. Rodiče se domnívají, že lektor v kroužku mimo mateřskou školu děti více naučí, více se jim věnuje než učitelka, která je ve škole od rána a odpoledne musí být unavená. Mezi rodiči jde tedy o určitou prestiž mimoškolních kroužků.

Druhá skupina rodičů shodně uvedla, že preferují kroužky v mateřské škole, ale ne z důvodu, který jsem já uvedla, ale proto, že jim tak odpadá starost s doprovodem dítěte na kroužek, dále kvůli financím, a také že ve škole má dítě více kamarádů.

Velmi mě překvapila odpověď jedné maminky, která uvedla, že preferuje kroužky v mateřské škole proto, že je na mateřské dovolené a je ráda, že si od staršího dítěte odpočine, a proto ho nechává v mateřské škole na kroužku (podotýkám, že dítě dochází na kroužek, který se koná od 15.30hod.).

V odpovědích jsem očekávala zobrazení názorů rodičů na kvalitu aktivit v kroužcích v mateřské škole a mimo ni. Předpokládala jsem, že právě kvalita aktivit bude jedním z důvodů preference jednoho nebo druhého typu zájmového kroužku. Velmi mě překvapila skutečnost, že ani jeden rodič se o kvalitě vykonávaných činností v kroužcích nezmínil a tudíž se v tomto směru můj předpoklad nepotvrdil.

Ani v jednom případě nebyla odpověď taková, že by rodiče nepreferovali ani jeden typ kroužku, že by z pohledu rodičů měly oba typy kroužků stejnou váhu.

	Preference kroužků v MŠ	Preference kroužků mimo MŠ
Úplná rodina	3	7
Neúplná rodina	8	2

Viditelně rodiče z neúplných rodin preferují kroužky v mateřské škole, především kvůli faktoru doprovodu dítěte a financím, oproti tomu rodiče z úplných rodin dávají přednost mimoškolním kroužkům z hlediska jisté prestiže.

8. *Jakou formu odměn používáte a za jakých okolností?*

9. *Jak řešíte výchovné problémy?*

Na tyto otázky, jsem se rodičů ptala, protože mi měly ukázat, jakým způsobem rodiče k dítěti přistupují z hlediska výchovy. Nešlo mi o to, zjistit jakými prostředky děti odměňují nebo trestají, ale o to, jestli odměnou dítě povzbuzují, pomocí odměny posouvají dítě správným směrem, jestli odměnu používají jako výchovný prostředek a jsou si toho vědomi nebo jestli je pro ně odměna ve výchově něco zcela výjimečného a nutně zaslouženého. Jestli je trest u rodičů jako nástroj k získání autority, poslušnosti a využíván přemíru nebo jestli je užíván výchovně pro uvědomění si nějakého nepřijatelného chování, jestli v rodině panují vůči dítěti rozkazy, příkazy, zákazy. Odpovědi na tyto otázky mi měly tedy ukázat, jaký styl výchovy jednotlivé rodiny preferují. Musím poukázat na fakt, že k vyhodnocení těchto otázek mi pomohla skutečnost, že jsem rodiče dětí znala delší dobu a věděla jsem, jak se k dětem chovají v mé přítomnosti i bez mé přítomnosti (např. v šatně mateřské školy). Když jsem kladla

tyto otázky, netušila jsem, jak na ni budou rodiče reagovat a zda vůbec budou ochotni na ni odpovědět. Byla jsem překvapena, že s odpověďmi neměl ani jeden rodič problém. Abych získala potřebné informace, přidala jsem v průběhu rozhovoru několik otázek a to:

- a) *Jsou situace, o kterých může rozhodovat dítě spolu s Vámi?*
- b) *Pozorujete v chování dítěte změnu, když je odměněno?*
- c) *Dosáhnete u dítěte po použití trestu vždy toho, co bylo Vaším záměrem?*
- d) *Upřednostňujete spíše volnou výchovu, partnerství mezi Vámi a dítětem nebo spíše přesně stanovená pravidla, které dítě musí dodržovat?*

Z celkového hodnocení vyplynulo, že u dvou případů rodiče děti věcně odměňují za každé okolnosti, přestože to není potřeba a dítě si na odměnu zvyklo jako na součást komunikace mezi ním a rodiči. V těchto případech pak ztrácí odměna na efektivnosti a z celkového rozhovoru a reakcí při něm se u těchto rodičů mohu domnívat, že preferují liberální styl výchovy. Byli to rodiče, kteří uvedli, že zájmový kroužek navštěvuje jejich dítě z důvodu vyhovující činnosti a přestože jeden z nich uvedl jako faktor, mající vliv na zájmovou činnost, finance zároveň také uvedl, že to vždy nějak zařídí, jen aby vyhověli dítěti. Oba dva rodiče byli z úplných rodin.

U šesti rodičů mi z odpovědí vyplynulo, že upřednostňují autoritativní přístup k dítěti. Jasně vymezená pravidla, která vytváří sami bez přítomnosti dítěte, názor, že dítě je příliš malé, aby o sobě rozhodovalo, odměny zcela výjimečně a jen za věci, které jsou perfektní v očích rodičů. Tyto děti dochází do kroužků na základě rozhodnutí rodičů a čtyři z nich navštěvují kroužky jak v mateřské škole tak mimo ni. Tři rodiče byli z rodin neúplných, tři rodiče z rodin úplných, poměr byl tedy vyvážený.

U pěti rodičů z úplných rodin se projevilo, že výchova v rodině není vyvážená, každý rodič má jiný styl výchovy, v důležitých věcech rozhodování jsou však rodiče schopni kompromisu. Vesměs se mísí demokratický styl s autoritativním.

Sedm rodičů (a to z rodin neúplných) má k dítěti demokratický přístup, ale ve věcech rozhodování o zájmové činnosti tento přístup praktikovali rodiče pouze dva. Je pro mě s podivem, že demokratický přístup mají k dětem více rodiče

z neúplných rodin, domnívala jsem se, že tomu bude naopak, ale má domněnka se nepotvrdila.

Z odpovědí rodičů jsem zjistila, že přístup k dítěti z hlediska výchovy má vliv na zájmovou činnost dítěte, především tedy na její výběr. Skutečnosti získané v těchto otázkách mohou být ovlivněny lidským faktorem tazatele nebo dotazovaných.

15.2 Dotazníky

V dotazníku pro učitelky jsem zjišťovala, zda jejich mateřská škola provozuje zájmové kroužky a také počet dětí z úplných a neúplných rodin navštěvujících tyto kroužky (z kmenové třídy učitelky). Dále budu zjišťovat, zda učitelky mají přehled o tom, proč to které dítě do zájmového kroužku dochází či nikoliv, zda konzultují s rodiči téma výběru zájmových kroužků a jakým způsobem by poradily rodičům ohledně výběru zájmového kroužku pro své dítě.

Rozdáno bylo třicet dotazníků učitelkám do deseti mateřských škol, náhodně vybraných v lokalitě Českých Budějovic a z dvaceti šesti vrácených bylo pro výzkum použitelných dvacet čtyři kusy. Vyhodnocovat budu tedy dvacet čtyři kusy správně vyplněných dotazníků. Dotazník obsahoval sedm otázek.

OTÁZKY

1. Provozuje Vaše mateřská škola zájmové kroužky pro předškolní děti?

ANO - NE
2. Kolik dětí z rodin úplných a kolik dětí z rodin neúplných z Vaší třídy navštěvuje zájmové kroužky v MŠ? Prosím, uveďte počty.
3. Jsou Vám známy důvody, proč děti ten který kroužek navštěvují? Pokud ano, uveďte.
4. Jsou Vám známy důvody dětí, které by kroužek rády navštěvovaly a nenavštěvují? Pokud ano, uveďte prosím tyto důvody a z jakého typu rodiny dítě pochází.
5. Preferují rodiče raději kroužky v mateřské škole nebo mimo ni?
6. Konzultujete s rodiči výběr zájmového kroužku? ANO - NE
7. Jak byste dokázala rodičům poradit v problematice týkající se docházky dítěte do zájmového kroužku? (*výběr konkrétního kroužku*)

15.2.1 Rozbor dotazníků

1. *Provozuje Vaše mateřská škola zájmové kroužky pro předškolní děti?*

Všechny učitelky (24 učitelek = 100%) na tuto otázku odpověděly, že kroužky se na jejich mateřské škole provozují. Nebyla žádná mateřská škola, kde by nebyl provozován ani jeden zájmový kroužek.

2. *Kolik dětí z rodin úplných a kolik dětí z rodin neúplných z Vaší třídy navštěvuje zájmové kroužky v MŠ? Prosím, uveďte počty.*

Z dotazníků vyplývá, že zájmový kroužek v MŠ navštěvuje 227 dětí, z toho 169 dětí z rodin úplných a 58 dětí z rodin neúplných.

3. *Jsou Vám známy důvody, proč děti ten který kroužek navštěvují? Pokud ano, uveďte.*

Z celkového počtu 24 učitelek, uvedla polovina, že znají důvody docházky dětí do kroužků. Z 12 učitelek 8 uvedlo, že neví přesně, ale domnívají se a 4 učitelky odpověděly, že jim důvody nejsou známy. Uvádím důvody zmíněné učitelkami.

Z odpovědí učitelek, které znají důvody docházky dětí do kroužku je patrné, že děti do kroužku chodí, protože je činnost baví. Překvapující je, že v těsném závěsu je důvodem k docházce do zájmového kroužku trávení času s kamarádem. Nejnižší procento získaly vlohy dětí a ty by měly, dle mého názoru, být na stejné úrovni jako zájem o činnost. I fakt, že děti navštěvují kroužek proto, že nevyžadují odpolední odpočinek je zarážející, lze dítěti nabídnout různé činnosti v rámci aktivit ve třídě a nemusí proto nutně navštěvovat kroužek. Velkou roli hrají finance i rozhodnutí rodičů.

Odpovědi učitelek	%
Děti činnost baví	62
Mají k činnosti vlohy	31
Nevyžadují odpolední odpočinek	54
Chtějí chodit s kamarádem	60
Přijatelné finance	52
Vůle rodičů	52

	Děti z úplných rodin % (86=100%)	Děti z neúplných rodin % (28=100%)
Děti činnost baví	69	64
Mají k činnosti vlohy	38	36
Nevyžadují odpolední odpočinek	46	53
Chtějí chodit s kamarádem	55	57
Přijatelné finance	47	52
Vůle rodičů	60	61

Podle odpovědí učitelek na tuto otázku mohu konstatovat, že děti z neúplných rodin navštěvují zájmový kroužek v mateřské škole z důvodu nevyhovujícího odpoledního odpočinku, docházky s kamarádem a přijatelných financí častěji než děti z rodin úplných. Vyrovnaná je vůle rodičů. Domnívala jsem se, že hledisko finanční stránky bude u rodin neúplných hrát daleko větší roli než u rodin úplných, což se mi nepotvrdilo.

4. *Jsou Vám známy důvody dětí, které by kroužek rády navštěvovaly a nenavštěvují?
Pokud ano, uveďte prosím tyto důvody a z jakého typu rodiny dítě pochází.*

Ze všech odpovědí pouze 10 učitelek (42%) zná důvody dětí, které kroužek nenavštěvují, a přesto by rády do kroužku chodily. Vycházím z celkového počtu 181 dětí, které by rády kroužek navštěvovaly. Uvádím důvody zmíněné učitelkami.

Důvody	Děti z úplné rodiny % (122=100%)	Děti z neúplné rodiny % (59=100%)
Rodiče nechtějí	48	49
Nevyhovující čas	22	63
Nevyhovující nabídka	20	17
Nevyhovující finance	51	56
Děti navštěvují kroužek jinde	27	16

Jednoznačně je patrné, že největším důvodem proč děti z rodin neúplných nenavštěvují kroužek je nevyhovující čas. Potvrzuje se mi tedy opět domněnka, že rodič, který je v rodině sám má menší možnosti v zajišťování odvodu dítěte z mateřské školy v danou hodinu, než rodiče, kteří jsou na řešení této situace dva. Vyrovnaný je fakt, že rodiče si docházku dítěte do kroužku nepřejí bez uvedení důvodu.

5. *Preferují rodiče raději kroužky v mateřské škole nebo mimo ni?*

Z odpovědí učitelek vyplývá, že volba rodičů z úplných rodin mezi zájmovým kroužkem v mateřské škole a mimo ni se liší, rodiče spíše dávají přednost kroužkům mimo mateřskou školu. Oproti tomu rodiče z neúplných rodin preferují kroužky v mateřské škole.

	Preference kroužků v MŠ %	Preference kroužků mimo MŠ %
Úplné rodiny	39	61
Neúplné rodiny	73	27

6. *Konzultujete s rodiči výběr zájmového kroužku? ANO - NE*

Z počtu 24 učitelek odpovědělo 16, že výběr kroužku s rodiči konzultují.

7. *Jak byste dokázala rodičům poradit v problematice týkající se docházky dítěte do zájmového kroužku? (výběr konkrétního kroužku)*

Na tuto otázku odpovědělo všech 24 učitelek. Odpovědi uvádím tak jak jsem je v dotaznících zaznamenala.

Nabídka pomoci v rozhodování zájmového kroužku prostřednictvím různých letáků, reklam	21%
Vlastní zkušenost jako rodič-reference na daný kroužek	33%
Doporučení upřednostnění zájmu dítěte	75%
Ukázka portfolia dítěte a konzultace o vhodnosti daného kroužku	42%

16. VÝSLEDKY A ZÁVĚRY VÝZKUMU

Předmětem výzkumného šetření byly tři cíle týkající se zájmových činností dítěte v úplných a neúplných rodinách, které byly upřesňovány pomocí tří hypotéz. Jako metody k ověření hypotéz byly použity metody individuálního strukturovaného řízeného rozhovoru a dotazníku. Rozhovor byl proveden s dvaceti respondenty (rodiči), kterým jsem položila devět otázek, kterými jsem se snažila zjistit, jaké faktory ovlivňují volbu zájmového kroužku. Nedomnívám se, že vzorek dvaceti respondentů je dostačující k tvrzení zjištěného, ale pro potřeby mé práce tento vzorek postačil.

1. Předpokládám, že jsou rozdíly v přístupu rodičů z úplné a neúplné rodiny ve výběru zájmové činnosti pro dítě.

Můj předpoklad, že existují rozdíly v přístupu rodičů z úplné a neúplné rodiny ve výběru zájmových činností se částečně naplnil. Na výběru kroužku se podílí více dětí z rodin úplných než neúplných, samo si vybralo kroužek více dětí z rodin neúplných. Nejčastějším způsobem výběru zájmového kroužku pro dítě však bylo rozhodnutí rodičů, což je pro mě zarážející, čekala jsem od rodičů větší prostor pro samostatné rozhodování dítěte o docházce do kroužku.

Rodiče z neúplných rodin dávají přednost zájmovým kroužkům v mateřské škole a to především z hlediska financí a také z důvodu zajištění doprovodu dítěte na kroužek nebo z kroužku. Domnívám se, že u rodiče z neúplné rodiny není mnohdy jednoduché tento doprovod zajistit z důvodu času, který se kryje se zaměstnáním rodiče nebo z důvodu dojíždění z jiné obce a tudíž časového rozložení dopravního spojení. Rodiče z úplné rodiny jsou na tuto situaci dva a snáze se tedy dá najít řešení a východisko.

Finanční stránku věci zmiňovali i rodiče z rodin úplných. Domnívala jsem se, že finanční stránka věci bude v daleko větší míře převažovat u rodičů z rodin neúplných. Ukázalo se však, že i rodiče z rodin úplných řeší při výběru zájmového kroužku finanční stránku, tedy že v současné době nemá ani úplná rodina natolik pevné zázemí z hlediska financí, aby to neovlivnilo výběr kroužku. Má domněnka z hlediska financí se tedy nenaplnila.

Rodiče z úplné rodiny také přistupují k výběru zájmového kroužku pro své dítě více z hlediska prestiže, zajímá je spíše otázka módního trendu kroužků, oproti tomu rodiče z neúplných rodin se více přiklání k nějakému doporučení, především někoho známého nebo okolí.

Z dotazníků pro učitelky, které obsahovaly větší vzorek, vyplývá, že faktorem ovlivňujícím výběr zájmového kroužku v úplných a neúplných rodinách je také nevyhovující odpolední odpočinek a nevyhovující nabídka kroužků. I ve větším vzorku se potvrdilo, že rozdíly v přístupu rodin jsou především z hlediska preference kroužků, nevyhovujícího času a financí.

2. Předpokládám, že přístup rodičů k dítěti z hlediska výchovného stylu ovlivňuje výběr zájmové činnosti dítěte.

Předpoklad, že výchovný styl rodičů ovlivňuje výběr zájmové činnosti dítěte, se mi potvrdil. Při rozhovorech s rodiči jsem se setkala se všemi styly výchovy. Z celkového počtu dvaceti rodičů praktikují dva výchovu liberální, která může mít negativní dopad na dítě z hlediska neúspěchu a zklamání při nezdarech. Tito rodiče neužívají odměn jako výchovného prostředku, ale ve své podstatě jako součást denního režimu dítěte, dítě si na ně zvyklo a odměny na něj nemají výchovný efekt.

Autoritativní styl výchovy se projevil ve stejném počtu jak u rodin úplných, tak u rodin neúplných. Tři rodiče z rodin úplných a jeden rodič z rodiny neúplné uvedly, že umožnili dítěti docházku do toho zájmového kroužku, do kterého sami chodit v dětství nemohli (kroužek dítěti vybrali sami), čili se u těchto rodičů projevil faktor nenaplněného dětství. Domnívám se, že tento styl výchovy ovlivňuje výběr zájmové činnosti především v možnosti dítěte projevit své přání a potřeby, které jsou v těchto případech z hlediska zájmové činnosti uspokojovány minimálně. Dítě je nuceno podřídit se přání a rozhodnutí rodičů.

U pěti rodičů se ukázala výchova nevyvážená, a to u rodičů z rodin úplných. Každý rodič v rodině má jiný přístup k dítěti, upřednostňuje jiný výchovný styl, ale při rozhodování důležitých věcí jsou schopni se tyto rodiče domluvit, najít společné řešení,

jsou tedy schopni kompromisu. V těchto případech se mísí autoritativní styl výchovy se stylem demokratickým a výběr zájmové činnosti je ovlivněn schopností rodičů vzájemně komunikovat jak mezi sebou tak s dítětem, respektováním potřeb dítěte, úrovní schopnosti kompromisu. Domnívám se, že tento přístup je pro rodinu nejnáročnější, ale pokud jsou rodiče schopni se domluvit mezi sebou a s dítětem, je to pro dítě přínosem z hlediska sociálních vztahů.

U dvou případů se mísila výchova autoritativní s liberální. To velmi ovlivňuje výběr zájmové činnosti nejen proto, že rodič s liberálním přístupem vždy ustoupil tomu druhému, ale především z hlediska dítěte, které je zmatené. Své potřeby dokáže sdělit, ale dvoustranný přístup rodičů v něm nevyvolává pocit jistoty a sebevědomí.

Demokratický přístup jsem zaznamenala u sedmi rodičů a bylo pro mě překvapující, že to byli rodiče z rodin neúplných. Domnívala jsem se, že demokratický styl výchovy bude uplatňován spíše v rodinách úplných, ale má domněnka se nepotvrdila. Je optimistické zjištění, že rodiče, kteří mají složitou situaci z hlediska výchovy dítěte, na které se podílejí vesměs sami, mají spoustu povinností souvisejících nejen s výchovou, ale i s domácností a ostatními faktory, dokážou respektovat dítě jako osobnost, vytvořit s ním demokratický vztah, brát zřetel na jeho přání a potřeby. Proto je pro mě s podivem, že i přes demokratický přístup volbu zájmového kroužku nechali na dítěti samém jen tři rodiče. Z těchto výsledků se tedy domnívám, že rodiče odpovídali s vědomím toho, že se od nich určitá odpověď očekává a co je z jejich pohledu správné, nikoliv jak je tomu ve skutečnosti.

3. Předpokládám, že se nabídka konzultace rodičům v mateřských školách, ohledně zájmových aktivit dětí, bude lišit.

Můj předpoklad, že existuje rozdíl v nabídce konzultace rodičům v mateřských školách ohledně zájmových aktivit dětí, se potvrdil. Nejen že rozdíl existuje v přístupu jednotlivých mateřských škol, ale rozdíl je patrný v přístupu samotných učitelek. Každá na hledisko zájmového kroužku nahlíží jinak a proto i konzultace a doporučení jsou odlišná. 75% učitelek se shoduje v rámci doporučení kroužku upřednostnit zájem dítěte.

Také je patrné, že učitelky využívají ke konzultaci portfolia dětí, vlastní zkušenosti jako rodiče, čili poreferují a doporučí ze svého hlediska vhodný kroužek (předpokládám, že je tomu tak ve prospěch daného dítěte) a nejsou výjimkou ani různé letáky a reklamy na mimoškolní zájmové kroužky, které jsou volně přístupné v některých mateřských školách, kam je doručují lektoři daných kroužku nebo rodiče dětí, které na ten který kroužek docházejí.

Fakta, která byla získána v rámci výzkumného šetření, mohou být ovlivněna hned několika faktory, stejně jako jejich zpracování. Jedním z faktorů je počet respondentů, vzhledem k faktu, že metoda rozhovoru je náročná. Má nezkušenost v rámci vedení rozhovoru, příprava otázek a také nároky na respondenty i na mě z hlediska času – to vše se mohlo odrazit při samotném výzkumném šetření, stejně jako při vyhodnocování. Samotné zpracování odpovědí v rozhovoru i z dotazníků, nacházení souvislostí a jejich interpretace mohlo být dalším z faktorů ovlivňující získaná fakta. I má očekávání a také skutečnosti dané problematiky z mé vlastní praxe mohly ovlivnit výzkumné šetření.

DISKUSE

V závěru své práce se chci zamyslet nad zjištěnými skutečnostmi a pokusím se vyhledat nejvhodnější řešení k této problematice. Návštěva, nebo chceme-li docházka, do zájmových kroužků má v současné době své pevné místo v životě předškolního dítěte. Přesto, že se názory učitelek mateřských škol na vhodnost či nevhodnost zájmových kroužků v předškolním období ve většině případů liší od názoru rodičů, nemá smysl skutečnost nezastupitelnosti zájmového kroužku nijak vyvracet. Spíše je potřeba rodiče navést na správnou cestu při rozhodování z hlediska výběru zájmových aktivit.

Současná doba je hektičtější a akcelerovanější než tomu bylo dříve, je více vedena médii, jsou větší možnosti k realizaci svých představ. O to více by si rodiče měli uvědomit, že se to týká i jejich dětí, že tlak společnosti je na ně větší a měli by se zamyslet nad skutečnými potřebami a schopnostmi svého dítěte. Skutečná potřeba a zájem dítěte by pro ně měly být vodítkem při rozhodování o zájmové činnosti. Je pochopitelné, že výběr zájmového kroužku může ovlivnit celá řada faktorů, především finanční stránka a další možnosti rodičů. Právě rodiče z neúplných rodin mají situaci těžší v rámci doprovodu dítěte na kroužek nebo z kroužku, což se pak odráží i při výběru zájmové aktivity v mateřské škole nebo mimo ni.

Neexistuje žádné konkrétní doporučení jak situaci v úplných a neúplných rodinách řešit. Každá rodina je jiná, každá má jiné hodnoty, možnosti a snaží se řešit tyto otázky po svém. Záleží na rodičích samých, jak budou postupovat při výběru zájmového kroužku pro své dítě. Domnívám se, že je především v rukách učitelek mateřských škol, aby zkvalitňovaly komunikaci s rodiči ohledně potřeb a schopností dětí, aby se snažily spolu s nimi nacházet vhodná řešení, která budou ku prospěchu dítěte.

Aby si rodiče lépe uvědomili, jaké má jejich dítě potřeby a schopnosti bylo by, dle mého názoru, přínosné uskutečňovat více společných setkání s rodiči a dětmi v tvořivých dílnách nebo ukázky práce s dětmi v jednotlivých oblastech. Za velmi pozitivní považují realizaci tzv. konzultačních dní nebo hodin, ve kterých by rodiče

mohli prohodit otázku výběru zájmového kroužku pro své dítě s učitelkou. V rámci těchto konzultací by na základě portfolia dítěte a názoru učitelky hledali co možná nejlepší volbu zájmové činnosti. Dítě se projevuje jinak v kolektivu vrstevníků i před jinou autoritou než jakou představují rodiče a právě pohled učitelky může rodičům pomoci v rozhodování. Učitelka by měla pomáhat objevit dispozice dětí, jejich zájmy rozvíjet, uspokojovat a usměrňovat, měla by rodičům poskytnout radu, situaci ohledně zájmových kroužků s nimi podrobně probrat a neopomenout fakt, že nejpřirozenější činností dítěte v předškolním věku je hra a upozornit na skrytá úskalí přetěžování dítěte. Rodičům by tyto konzultace mohly také pomoci uvědomit si, jak oni sami jsou pro své dítě důležití, jak je důležitý společně strávený čas.

Každá mateřská škola má svůj konkrétní vzdělávací program, ve kterém je zahrnuta i nabídka nadstandardních aktivit, kterými zájmové kroužky bezpochyby jsou. Domnívám se však, že nůžky pro vytváření školních vzdělávacích programů jsou dostatečně otevřeny k tomu, aby se zájmové aktivity do nich začlenily takovým způsobem, aby nemusely být prováděny formou kroužků. Mohl by se tím vyřešit problém některých rodičů především z hlediska financí a otázky doprovodu dítěte (dítě, které má nesporné nadání pro danou oblast potřebuje pochopitelně daleko odbornější vedení a hlubší činnost). Otázkou však zůstává, zda by prestiž a módní trend docházky do zájmových kroužků z pohledu rodičů, snahu školních vzdělávacích programů nepřevážily.

Přestože víme, co děti zajímá, baví a co je uspokojuje, tak se domnívám, že problematika organizace zájmové činnosti v podobě kroužků dětí předškolního věku všeobecně je zatím neprozkoumané téma. Stálo by za povšimnutí odborníků, kteří by jej odborně teoreticky zpracovali, neboť jsem při vypracování své práce zjistila, že existuje jen velmi málo odborné literatury zabývající se otázkou organizované zájmové činnosti předškolních dětí. Všeobecně se odborná literatura věnuje spíše dětem školního věku nebo mládeži, či se dotýká pouze praktické stránky věci. V dnešní době, kdy je zájmová činnost u předškolních dětí nedílnou součástí jejich života, by vhodná odborná literatura věnující se tomuto tématu byla ku prospěchu nejen učitelkám v mateřských školách, ale také rodičům.

Každá rodina nahlíží na situaci zájmových kroužků a jejich volbu pro své dítě po svém, jiným úhlem pohledu, na základě jiných podmínek a hodnot. Proto je pohled na téma zájmové činnosti dítěte v jistém smyslu subjektivní a stále diskutabilní.

ZÁVĚR

V teoretické části diplomové práce jsem se snažila zpracovat problematiku zájmové činnosti dítěte předškolního věku z pohledu současné rodiny, resp. dvou typů rodiny a to úplné a neúplné. Vyhledávala a zpracovávala jsem odborné zdroje a čerpala jsem z nich potřebné informace k mé práci. Záměrem výzkumného šetření bylo zjistit a srovnávat závislosti v podmínkách na vytváření prostoru pro zájmovou činnost předškolního dítěte a zároveň hledat pozitivní i negativní faktory tyto vztahy ovlivňující.

Docházka dítěte do zájmového kroužku je v současné době velmi aktuální téma. Ke zpracování mé práce mě vedl fakt, že se mě výběr zájmového kroužku pro dítě osobně dotýkal. Můj syn v předškolním věku žil v neúplné rodině a proto jsem vnímala rozdíly v přístupu rodičů z úplných a neúplných rodin při výběru zájmového kroužku. Musím konstatovat, že až důkladnější nahlédnutí do této problematiky mi umožnilo uvědomění si možných vlivů a dopadů na dítě a otevřelo mi další pohledy na tuto problematiku stran rodičů, které jsem, jako běžný člověk, nevnímala. Ve své práci jsem se snažila rozebrat tuto problematiku z pohledu dvou typů rodin, a jelikož téma zájmových kroužků je v současnosti diskutované, jsem přesvědčena, že je důležité věnovat tomuto tématu daleko více odborné pozornosti než tomu je, aby byly ukázány jak pozitivní, tak i negativní dopady na dítě. Přestože totiž dítě netráví v zájmových kroužcích tolik času jako v mateřské škole, má zájmová činnost na dítě velký vliv, což si mnozí rodiče plně neuvědomují. A že zájmová činnost nebo zájmový kroužek pochází od slova *zájem*, měl by tedy pro výběr této činnosti být vodítkem zájem samotného dítěte. Pozitivní přínos by rodičům přinesla větší informovanost

o zájmových aktivitách jejich dětí a především o vhodnosti výběru zájmových kroužků. Myslím tím tedy odborné publikace věnující se tomuto tématu.

Při rozhovorech s rodiči jsem se snažila klást otázky tak, abych se dozvěděla co nejvíce informací potřebných pro mou práci. Domnívám se, že u jedné otázky se mi nepodařilo některé rodiče přimět k objektivní odpovědi, a proto musím konstatovat, že výsledek je zavádějící. Zpracování výzkumného šetření mohlo být ovlivněno mou nezkušeností a očekáváním.

ODBORNÁ LITERATURA

DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š.: Otcové, matky a porozvodová péče o děti, Sociologický ústav AV ČR, Praha 2007, vydání první, ISBN 978-80-7330-124-8

HAVLÍNOVÁ, M., VENCÁLKOVÁ, E.(EDS.): Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole, Portál s.r.o., Praha 2000, vydání třetí, ISBN 80-7178-383-8

HELUS, Z.: Úvod do sociální psychologie, Univerzita Karlova, Praha 2001, ISBN 80-7290-054-4

HRUŠÁKOVÁ, M.: Dítě, rodina, stát, Masarykova univerzita, Brno 1993, vydání první, ISBN 80-210-0694-3

KLINDOVÁ, L., RYBÁROVÁ, E.: Vývojová psychologie, SPN, Praha 1981, vydání páté, ISBN 14-344-81

KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T.: Respektovat a být respektován, Spirála, Kroměříž 2007, vydání druhé, ISBN 80-901873-7-4

KUCHARSKÁ, A., ŠVANCAROVÁ, D.: Bezstarostné roky, Scientia s.r.o., Praha 2004 ISBN 80-7183-291-X

MÁROVÁ, Z., MATĚJČEK, Z.: Výchova dětí v neúplné rodině, SPN, Praha 1975, vydání první, ISBN 14-171-75

MAŘÍKOVÁ, H.: Proměny současné rodiny, Slon, Praha 2000, vydání první, ISBN 80-85850-93-1

MATĚJČEK, Z.: Dítě a rodina v psychologickém poradenství, SPN, Praha 1992, vydání první, ISBN 80-04-25236-2

MATĚJČEK, Z.: Rodiče a děti, A VICENUM, Praha 1986, vydání první, ISBN 08-011-86

MATOUŠEK, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť, Slon, Praha 1993, vydání první, ISBN 80-901424-7-8

MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I.: Psychologie pro učitelky mateřské školy, Portál, Praha 2003, vydání první, ISBN 80-7178-799-X

Národní zpráva o rodině, Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004

NĚMEC, J. a kol.: Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času, Paido, Brno 2002, 123. publikace, ISBN 80-7315-012-3

OPRAVILOVÁ, E.: Předškolní pedagogika I: Smysl a proměny dětství, Liberec 2002, ISBN 80-70-83-656-3

OPRAVILOVÁ, E., KROPÁČKOVÁ, J.: Studijní texty k předškolní pedagogice s úvodem do pedagogiky, Praha 2005, vydání první, ISBN 80-7290-251-2

PREKOPOVÁ, J., SCHWEIZEROVÁ, CH.: Děti jsou hosté, kteří hledají cestu, Portál, Praha 1993, vydání první, ISBN 80-85282-77-1

SAGI, A.: Problémové děti v mateřské škole, Portál, Praha 1995, vydání první, ISBN 80-7178-067-7

ŠRÉDL, K.: Ekonomika a rodina, Nakladatelství pedagogické fakulty UK, Praha 2001, vydání první, ISBN 80-7290-038-2

ŠULOVÁ, L., ZAUCHE-GAUDRON, CH.: Předškolní dítě a jeho svět, Karolinum, Praha 2003, vydání první, ISBN 80-246-0752-2

VÁGNEROVÁ, M.: Vývojová psychologie I., Karolinum, Praha 2005, vydání první, ISBN 80-246-0956-8

VALIŠOVÁ, A.: Asertivita v prostředí rodiny a školy, ISV, Praha 2002, vydání první, ISBN 80-86642-03-8

WARSHAK, R., A.: Revoluce v porozvodové péči o děti, Portál, Praha 1996, vydání první, ISBN 80-7178-089-8

ODBORNÉ ČLÁNKY

PILNÁ, V.: Jak vybrat zájmový kroužek, Děti a my, 4/2005, str. 34

DVOŘÁČKOVÁ, H.: Už do kroužku nechci, Děti a my, 1/2006, str. 32

ŠPAČKOVÁ, R.: Potřebujeme kroužky v mateřské škole?, Informatorium, 4/2006,
str. 4